

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK ANABİLİM DALI

ERNST CASSIRER'İN DİL FELSEFESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hacer Ceran Turhan

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Subhi Erdem

Malatya - 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ERNST CASSIRER'İN DİL FELSEFESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof.Dr.Hüseyin Subhi ERDEM

HAZIRLAYAN

Hacer Ceran TURHAN

Jürimiz tarafından 23 Eylül 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezi oybirliği ile başarılı bulunarak Felsefe Anabilim Dalı, **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

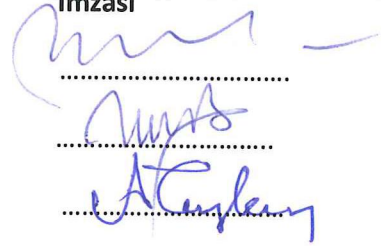
Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1.Prof.Dr.Hüseyin Subhi ERDEM

2.Prof.Dr.Emin ÇELEBİ

3.Dr.Öğretim Üyesi Ahmet CEYLAN

İmzası

İNönü Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .....tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Dil yalnız insanlar arasında iletişimi ve bizim öğrendiğimiz bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılmasında kullanılan sadece bir araç değil bunun yanında yeni veriler öğrenmeyi sağlayan kılavuzdur. Dil olmasa bilgide aktarım mevcut olmazdı, medeniyetten söz edilemezdi. Dil bir toplumun “Ben” kavramını oluşturur. Ernst Cassirer dilin inşasının kültürle ilerlediğini ve dilin sembolik felsefesini tanımlamaya çalışır. “Konuşan dil değil, gönüldür.” Metaforu yaparak dilin temellerinin “BEN” kavramına vurgusunu dile getirir.

Dilin çeşitli tarihçelerine vurgu yapılmıştır. Dil felsefenin merak duyduğu temel alanlardan biridir. Varlığı hep sorgulanmıştır. Mantıksal alan üzerinde dilin doğasına vurgu yapılmıştır. Cassirer “Sembolik Formlar Felsefesi- Dil” eserinde dilin tarihçesini ilkçağ filozoflarından başlayarak modern dönem filozoflarına kadar inceler. Bu araştırmasında sadece felsefe değil, psikoloji alanında sıçramalar yaparak ilerler. Cassirer dilin tarihçesi ile kalmaz, dilin doğasını ve gelişimi hakkında önermeler ve hipotezler sunarak bir kuram ileri sürer.

Benim çalışmamın temel amacı Cassirer’in bu çalışmasını açıklamak ve ilerlediği yol haritası hakkında görüşlerimi ileri sürmektir. Çalışmamda bana ışık olan yegâne kaynak Cassirer’in Sembolik formlar felsefesi dil eseridir. Beni bu araştırmaya yönelten ve müşkil durumlarda yol gösteren değerli danışmanım Prof. Dr. Hüseyin Subhi Erdem hocama teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmamı bana sürekli ilim ile uğraşmam konusunda destek olan değerli babama ithaf ederim.

Malatya, 2019

Hacer Ceran TURHAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	4
1. CASSİRER'DE DİL FORMUNUN YAPISI VE FELSEFE TARİHİNDE DİL PROBLEMİ ANALİZİ.....	4
1.1. Sembolik Form Kavramı	4
1.2. Felsefe Tarihinde Sembolün Doğası ve Dil Problemleri	8
1.3 Modern Dilbilimin Temellendirilmesi ve Ses Yasaları Analizi	21
2. BÖLÜM.....	25
2. CASSİRER'İN DİL FELSEFESİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	25
2.1 DUYUSAL İFADE AŞAMASINDA DİL	27
2.1.1. İfade Hareketi Olarak Dil- İşaret ve Kelime Dili	27
2.1.2. Mimiksel Benzerliğe Dayalı Olan Semboller	31
2.2 GÖRSEL İFADE AŞAMASINDA DİL	35
2.2.1. Mekân ve Mekânsal İlişkilerin İfadeleri	35
2.2.2. Zaman bildirimi	38
2.2.3. Sayı Kavramının Dilsel Gelişimi	40
2.2.4. Dil ve “İçteki Seyir” Alanı – Ben Kavramı	41
2.3 SOYUTSAL İFADE AŞAMASINDA DİL	43
2.4 MANTIKİ İLİŞKİ İFADESİ OLARAK DİL	43
2.5 CASSİRER'DE DİL- KÜLTÜR İLİŞKİSİ	44
SONUÇ	50
KAYNAKÇA	53

ONUR SÖZÜ

“Prof.Dr.Hüseyin Subhi Erdem’in danışmanlığında yüksek lisans tez çalışması olarak hazırladığım, “Ernst Cassirer’in Dil Felsefesi” başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan hazırlandığını ve faydalandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun bir şekilde gösterdiğimi belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

HACER CERAN TURHAN

ÖZET

“Linguista sum:” Linguistici nihil a me alinenum puto”¹

İnsan kendini çevreyle irtibat kurmada zihnin yardımıyla yeni yöntemler geliştirir. Bu açıdan hayvan türleri arasında rastlanan alıcı ve etkileyici sistem yanında, insanda simgesel düzen olarak betimleyici olarak bir halka buluyoruz. Cassirer bu hususa sıklıkla eserlerinde değinir. Bahsettiğimiz halka yani sembol üretimi insanı özgürleştirir. Kendine yeni bir evreni sembollerle oluşturur. İşte yeni halka insan yaşamının tümüne etki eder ve değiştirir. Diğer canlılarla kıyaslandığında insan yalnız daha geniş bir gerçeklik içinde değil, gerçekliğin yeni boyutunda yaşar. Doğal yaşamın sınırlarını aşmak insan doğası”nın gelişmesi değil yozlaşmasıdır. Fakat doğal düzenin bu tersine dönüşü için bir çare de bulunmaz. İnsan, kendi başarılarından kaçamaz. Kendi yaşamının şartlarını kabul etmekten başka bir şey elinden gelmez.

İnsan artık yalnız bir fiziksel evrende değil, bir simgesel evrende de yaşamaktadır. Dil, mitos (söylence), sanat bu evrenin parçalarıdır. Onlar simgesel ağı dokuyan değişik ipliklerdir. Bu iplikler insan yaşantısının karmaşık dokularını oluşturur. İnsanın düşünce ve deney alanındaki tüm başarıları ve kazanımları simgesel ağı açık kılar ve güçlü hale getirir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Simgesel Ağ, Dil, Mitos, Sembol, Cassirer

---

¹ “ Ben dilbilimciyim; Dille ilgili hiçbir şey bana yabancı değildir.” R. Jakobson

ABSTRACT

Human own contact environment in mind in establishing the aid develops new methods. In this respect, he quince buyers and impressive figure among the species next system , the human symbolic order is a rack descriptive one as we find the ring. Cassirer often refers to this in his works. The people that we are talking about, the symbol production, frees man. He creates a new universe with symbols . Here the new people affect and change all of human life . Compared to other creatures man lives not only in a wider reality, but in a new dimension of reality . Overcoming the limits of natural life is not the development of human nature, but its degeneration. But there is no cure for this reversal of natural order . Man cannot escape his own successes. You can do nothing but accept the conditions of your own life .

Man no longer lives not only in a physical universe, but also in a symbolic universe. Language, myth (myth), art are parts of this universe. They are different threads that weave the symbolic network . These yarns form the complex textures of human life . All the ideas and experiments in the field of human achievements and gains symbolic network makes it clear and strong makes.

Key Consept: Human, Symbolic Network, Language, Mito, Symbol, Cassirer

GİRİŞ

Ernst Cassirer (1874- 1945) Yahudi kökenli Alman filozoflarından biridir ve Hamburg'da görev yapmıştır. 1933'te Naziler iktidara geldiğinde Yahudi karşıtlığı politikasından çekinmesine ve Almanya'yı terk etmesine yol açmıştır.² Cassirer, yeni Kantçı filozofların en üretkenlerindedir ve yüzü aşkın eseri bulunmaktadır. Filozofumuz yaşamının her döneminde felsefe problemlerinin tarihiyle yoğun şekilde ilgilenmiş, felsefe tarihçiliğinin klasikleri arasına girmiş çok sayıda monografi ve inceleme kaleme almıştır. Yeni Kantçı okullardan biri olan Malburg okuluna yakınlığı ile tanınır. Bu okulu biraz tanıtabilirdik; okul 1876 yılında Herman Cohen (1842- 1918) tarafından kurulmuştur. Okulun kurucularının temel iddiası gerçekliği aşan ve metafizik söyleme bağlanan her felsefi girişim, her metafizik kurgu beyhude bir çabadır. Bu okulun temsilcilerinden ve kurucularından olan Cohen, *Salt Bilginin Mantığı* (1902) adlı yapıtında gerçekliğin temelini metafizikle bağdaşmadığını, bilim ve felsefenin metafizik model üzerinden değil aksine matematik bir model üzerinden inşa edilmesi gerektiğine vurgu yaparlar.

Cohen'nin 1904 yılında *Salt Etiğin İstenci* adlı yapıtında ise bir salt etik bilimi geliştirme çabasına girmiştir. Yine Cohen'nin, 1912'te yayımladığı *Salt Duygunun Hissedişin Estetiği* adlı yapıtında ise sanat eserinin neliğini çözümlenmiştir. Cohen'nin yapıtlarından da anlaşılacağı üzere, Kant'ın *Üç Kritik*'ine eşdeğer, üç bölümlü bir sistem geliştirmiştir. Cohen özellikle son kitabında “Kantçı epistemoloji ve Kantçı temel apriorite öğretisinden hareketle, her türlü kültürel ürüne Kantçı temel öğretisinin öğrettiği şekliyle a priorilerin ön geldiğini ileri sürmüştür.” (www.bisav.org Erişim Tarihi: 19.01.2015).

Cohen, Kant'ın “kendinde şey” kavramına getirdiği yorumla da meşhurdur. Ona göre “kendinde şey”, bütün çabalar bir yana yine de metafiziğe ait bir kavram olmaktan kurtulamaz.”(www.bisav.org Erişim Tarihi: 19.01.2015). Bu kavram her anıldığında reddedilmemelidir, onun bir varlık kavramı olarak anlaşılmasına olarak izin verilmemelidir. “ Kendinde şey” yoktur; bununla birlikte O, bilginin sınırlarının çizilmesi bakımından gerekli bir kavram olarak korunmalıdır. Ve Cohen'e göre aslında Kant'ın bu kavrama başvurmadaki amacının da yeni bir metafiziğe kapı aramak değil, tam tersine fenomenal bilgiye meşru bir sınır çizmek olduğu görülmelidir. “Son yıllarda ise Cohen, Kant etiğinde

---

² Geniş bilgi için bkz. www.felsefe.gen.tr www.msxslabs.org / forum/felsefe, www.filozof.net, www.kisaca-nedir2.info / ernst cassirer (Erişim Tarihi: 22.01. 2015)

Eski Ahit'te, Tevrat'taki ahlak anlayışının bir kurgusunu görür. Nitekim, 1919'da *Felsefe Sisteminden Çıkan Akıl Dini* ve 1915'de *Felsefe Sistemi İçinde Din Kavramı* adlı yapıtlarında Alman idealist felsefe geleneği ile Yahudiliği bağdaştırmaya çalışır.” (Canlı, 2010; 34) Onun bu konudaki düşünceleri Yahudi düşmanlığının başladığı yıllara rastladığı için tepki çekmiştir. Zaten Marburg Okulu bu yüzden eleştirilir. Şöyle ki; Felsefeyi bir dünya görüşü olmaktan çıkarıp bir bilime dönüştürme niyeti ve gayreti, özellikle Cohen ve Natorp gibi başlıca temsilcilerinde baskın biçimde karşımıza çıkar. Aynı okul mensuplarına, din felsefeye yatkınlıkları ile bilimselci tavırları arasında bir uyumsuzluk ve bağdaşmazlık olduğu eleştirisi çok eleştirilmiştir. Bu konuda birçok eleştiri vardır ancak en keskin eleştirilerden biri” bu okulun üyelerinin felsefe iddialarının özgünlüğü altında bir Yahudi- Hristiyan birliği ütopyasının peşinde olduklarıdır.” (Canlı,2010: 40).

Yeni Kantçı ekolün filozoflarından olan Cassirer, Kant felsefesinden hareket eder ve Kant'ın insan zihnindeki a priori kavramların doğal dünyaya form verme yollarıyla ilgili temel ilkelerini genişletir.³ Cassirer, bir kavramın çok sayıda tekil örnekten, bireysel varlıktan soyutlama yoluyla elde edildiği görüşüne kesin biçimde karşı çıkar. Tıpkı Platon gibi, kavram gerçekliğini savunur ve bilgiyi düzenleyen araç olarak kavramın daha önceden, tikellerin, tekil nesnelere sınıflandırabilmesi için var olduğunu iddia eder.

Cassirer 1923- 1929 arasında yazdığı *Sembolik Biçimlerinin Felsefesi*⁴ adlı eserinde, “insanoğlunu, çevresinde yönünü bulabilmek için sürekli sembollere ihtiyaç duyan bir yaratık olarak tanımlamıştır.” Semboller vasıtasıyla ancak kendimizi, çevremizi dünyamızı anlayabileceğimizi ve tanıyabileceğimizi ileri sürer. Cassirer'in Sembolik biçimler kuramı modern kültür felsefesinin en önemli dayanaklarından biri olmuştur.

Cassirer'in yeni Kantçı bağlam içinde felsefeye kazandırdığı en önemli husus sembolik biçimler paradigmasıdır. Bu değerler dizisi, onun felsefesinin en özgün yönünü oluşturur ve düşünme biçimlerinin yanında sembolik formların neliğini ortaya koyar. “Ona göre, nesneyi içinde bulunduğu bağıntılara göre kavramamıza sağlayan bilimsel düşünüş yanında, dilsel düşünüş, mitik- dilsel düşünüş ve sanatsal görü tarzları da vardır.” (Cassirer, 2009:71). Cassirer, insanlığın düşünüşünde nesnelere doğrudan yönelen düşünüş şeklinde, nesnelere ikincil kılan ve sembolik işlevsel ve bağıntısal düşünüş şeklinin öne çıktığını kabul eder ve buna bağlı olarak doğayı, tarihi ve insanı sembolik formlar üzerinden tanımaya başladığımızı söyler.

³ Geniş bilgi için bkz., Ernst, Cassirer, “*Kant'ın Yaşamı Ve Öğretisi*, Çev: Doğan Özlem, 1988.

⁴ Geniş bilgi için bkz., Ernst, Cassirer, sembolik Dil Felsefesini anlattığı üç ciltlik eseri vardır. Birinci seri dil ve dilin yapısı ile alakalı olduğu için Dil diye adlandırılmıştır. İkinci seri mitik düşünce üzerine olup Mitik Düşünce adını alır. Üçüncü kitabı ise Bilginin fenomenolojisini adını alıp, bilgiyi tartışmaktadır.

Cassirer, hocaları, Cohen ve Natorp (1854- 1924) ‘un son dönem eserlerindeki metafizik ve mistik havadan hiç etkilenmemiş ve yine Cohen’in aşırı doğa bilimci tarzını da benimsememiştir. Cassirer’in bütün çalışmalarında Cohen’de egemen olan doğa bilimleri metodolojisinin baskınlığı terkedilerek, tarihsel ve sistematik yönelimlerin birlikteliği öne çıkar. “

Çalışmalarında Platon’un (427- 347) “idea”sı ile modern doğa bilimlerinin “yasa”sı arasında kurduğu ve çok tartışılmış olan koşutluk bu gün de tartışma konusu olmaya devam etmektedir.” (Canlı, 2010: 49). Ona göre Rönesans’ta ortaya çıkan “ bilgi” kavramı, Kant felsefesinde en olgun işleniş biçimine kavuşmuştur. Cassirer, felsefe ve bilim tarihindeki gelişmeleri tinsel / tarihsel yaşamın diğer öge ve gelişmeleri ve etkenleriyle birlikte ele alır ve bununla matematiksel/ doğa bilimsel bilginin tek yanlılığını göstermek ister ki, bu tavrı onu kültür felsefesine yöneltir. (Cassirer, 2009: 81) .

Töz kavramı ve İşlevsel (1910) bu konudaki ilk sistematik yapıtıdır. Cassirer, bu eserinde, fizik biliminin nesnesi ile kimya ve biyolojinin nesnelere farklı olduğunu belirtir. Kimya ve biyolojide mekanizmin ve determinizmin yetersiz kaldıklarını bu yüzden bu bilimlerde erek fikrine ve erekselciliğe yer açmanın gerekli olduğunu vurgular. Buna bağlı olarak bir kültür felsefesi geliştirmeye girişir. O halde bilimsel düşünüş şablonunun indirgeyicilerinden ve tek yanlılığından sıyrılmak gerekir. Bunun yanında dilsel, mitik,- dinsel düşünüş şekillerinin ve sanatsal görü ve duyuş kalıplarının değerini teslim etmek gerekir. (Cassirer, 2005a:104).

Bu düşünüş şekilleri ve bilimsel şablonlar tümüyle insanlığın ve kültürün bütün olarak ortaya çıkmasında ve kurumsallaşmasında belirleyicidirler. “Dolayısıyla insanlığı bilimin ışığında incelemekten öteye geçecek, hatta bilimin kendisini de insanlığın gelişimi içinde ele alacak felsefi bir düşünüşe gereksinim vardır ki “ kültür felsefesi” nin konusu tam da kültür denen şeyin oluşumunu sağlayan bu düşünüş kalıplarıdır. Bu düşünüş kalıpları ve şekiller, insanlığı insanlık yapan sembolik formlardır.”

Bu çalışmamızda yeni Kantçı düşünürü olan Ernst Cassirer’in sembolik formlar felsefesinde dil kavramına yüklediği anlam ve dil felsefesinde dilin işlevini irdelemeye çalışacağız. Son yıllarda ülkemizde Cassirer’e olan ilgide artış gözükmektedir. Ancak Cassirer’in Sembolik Formlar Felsefesinde dil anlayışını işleyen bir çalışmaya rastlamadık, çalışmamızın bu konudaki boşluğu biraz olsa doldurabilmesini umut ediyoruz.

1. BÖLÜM

1. CASSIRER'DE DİL FORMUNUN YAPISI VE FELSEFE TARİHİNDE DİL PROBLEMİ ANALİZİ

Cassirer'in döneminde birçok yeni Kantçı okullar mevcut bulunmaktaydı. Cassirer Kant'ın felsefesine yönelik ilgi duymasının dışında Kant'ın doğa bilimlerine yönelimlerini ve açılımlarını görüp, tarih ve tinsel alanlarda ise bir boşluk bıraktığını iddia eder. Cassirer 'in felsefesi kültür felsefesi bağlamında yolunu alır. Sembolik Formlar Felsefesi adlı üç ciltlik eserinde birinci cildi olan Dil eserinde ilk önce dilin yapısı ve formunu açıklar daha sonra mitik kavramını ikinci eserinde açıklayarak bağlantılı bir şekilde ilerler. Cildin sonuncusu olan Bilginin Fenomenoloji adlı eserinde bilgi anlayışını belirler. Cassirer kendi Sembolik Formlar öğretisini açıklarken dil ile işe başlaması açıkça dile verdiği önemi izah etmenin yanı sıra felsefe tarihinde dilin önemini vurgulamakla beraber dilin yapısını ve dışa aktarımı olan sembol ve sembolün doğasına vurgu yapmaktan kaçınmamıştır.

1.1. Sembolik Form Kavramı

İlk çağda felsefi düşüncenin temel konusu varlık nedir soruşturmasıdır ve burada ilk madde "arkhe"nin mahiyeti araştırılır. Daha sonra ise sorgulama zihin tarafından kavranılan ve zihnin belirleyici olduğu düşüncede olan, bir ilk madde kavramı üzerine tartışmaya yön verir. Bu maddenin yerine belirli bir zihinsel temellendirme ve mecra değişimi **ilke**'si net bir biçimde ortaya çıkar. Fakat daha yakından bakılınca bu ilkeden de belirsiz biçimde fiziksel olan ve zihinsel olan arasında bir yerde durmaktaydı. Zihinsel ilke düşünceye ait olanların rengini o kadar taşımasına rağmen, var olanların dünyasının başka yönünü tekrar en sıkı biçimde yakalar "Pythagorasçıların sayısı, Demokritin atomu bu anlamda anlaşılınca her ikisinin Ionia'nın ilk maddesinden ayıran büyük fark onların, onun gerçek doğasını henüz bulamamış ve adeta kendi zihinsel barınağını kararlaştıramamış metodik bir belirsiz karışım oldukları gerçeğini aşıkardır. Bu içsel uyumsuzluk ilk defa Platon'un idealar öğretisinde kesin olarak aşılmaktadır. Platon mağara alegorisinde gölge metaforuyla bunu en iyi şekilde izah etmiştir.

Bu öğretinin büyük sistematik ve tarihsel başarısı felsefi dünya açıklamasının ve bütün felsefi kavramların gerçek zihinsel temel kabulünü ilk olarak apaçık bir biçimde

ortaya koymasında yatmaktadır. Platon'un idea adı altında aradığı şey, kendinden önceki açıklama denemelerinde, Elealılar'da Pythagorasçı'larda "Demokrit'te içkin ilke olarak etkindir. Fakat Platon'da bu ilke var olan ve anlam taşıyan şey olarak anlaşılır.

Platon'un kendisi, felsefi faaliyetini bu anlamda algılamıştır. Kendi öğretisinin mantıki temellerini çok açık bir biçimde ortaya koyduğu yaşlılık dönemi eserlerinde Platon, Sokrates öncesi kurgulardan farklılık olarak sunar: onun kurgusu, orada tek başına olan formu içinde kesin hareket noktası olarak kabul edilen varlığın ilk kez problem olarak görülmesi kendini gösterir. "Platon artık kesin bir biçimde varlığın iç yapısını ve temel yasasını, düzenini sormaz; aksine, varlık kavramını ve kesin talep karşısında bütün önceki açıklama denemeleri, varlık ile ilgili mitler, anlatılar yavaş yavaş kaybolup gider." (Cassirer, 2005a: 32). Şimdi varlığın salt mevcudiyetini yapışmayan onun düşünsel anlamını ve sistematik teleolojik boyun eğişini ortaya çıkaran asıl diyalektik açıklama bu mitik-kozmolojik açıklamadan üstün görülmelidir.

Böylece Grek felsefesinde Parmenides 'ten itibaren varlığın değişimi kavram olarak ortaya çıkan düşüncede kendi yeni ve derin ve yeni anlamına kavuşur. "Varlık kesin ve belirli bir problem anlamı kazandığında düşünmede belirli ve net bir ilke ve değeri kazanır. Düşünce artık varlığın yanında doğrudan doğruya ortaya çıkmaz. Varlığın içsel formunu onun üzerine düşünme değil, tam tersine, düşünmenin kendi içsel formu belirler." (Cassirer, 2005a: 34). İdealizmin tarihsel gelişiminde aynı tipik gerçek nitelik daha sonralarında farklı aşamalarda tekrarlanır. "Realist dünya görüşü, bütün bilme için temel olarak şeylerin, en son verili durumunda yatıştığı yerde idealizm bu niteliklerin kendisini düşüncenin bir problemi haline getirir. Sadece felsefe tarihinde değil aynı zamanda ayrı ayrı bilimlerin tarihinde de bu gelişme görülebilir." (Cassirer, 2005a: 37).

Burada da biricik yol "olgulardan" "yasalara ve buradan tekrar aksiyomlara ve temel önermelere geri gitmek değildir. Çözümün en son ve tam ifadesi olarak bilginin belirli aşamasında bulunan aksiyom ve temel önermelerin daha sonraki bir aşamasında bulunan aksiyom ve temel önermelerin daha sonraki bir aşamasında tekrar probleme dönüşmesi gerekir. Buna göre bilimin kendi "varlığı" ve kendi "nesnesi" olarak gösterdiği şey, artık mutlak, yalın parçalanamaz gerçeklik değildir; aksine, bilimsel incelemenin her yeni yönelişi ve her yeni niteliği nesnede yeni bir durumu anlatır. (Cassirer, 2005a: 39).

Her bilimin temel kavramları, her bilimin sorularını sorma ve çözümlerini formüle etme vasıtası, artık verilmiş bir varlığın pasif bir taklidi olarak değil, kendi oluşturduğu akli

semboller olarak ortaya çıkar. Özellikle kendi temel vasıtaların bu sembolik niteliğinin ilk önce ve kesin olarak bilincine varan, matematiksel fiziksel bilgi olur. (Cassirer, 2005a: 40).

Bilimin sembol kavramından bahsedildiği yer; dıştan resmedilmiş olan nesnelere doğal- zorunlu sıralarını belirler niteliktedir. İstenen özelliğin imgelerini şimdiye kadar ki toplanmış deneyimden türetmeyi bir kez başarılırsak, sonuçlarını sembollerle gösterebileceğiz. Kendilerinden bahsettiğimiz semboller şeylerle ilgili tasarımlarımızdır. Onlar şeylerle, anılan talebin gerçekleşmesinde var olacak temel bir uzlaşmaya sahiptirler.

Henrich Hertz'in (1857-1894) dayandığı doğa bilimsel bilgi teorisi gelişmesini sürdürür; ilk önce Helmholtz (1821-1894) tarafından ayrıntılı biçimde geliştirilen işaretler teorisi, bilgiyi taklitle açıklayan teorisin dilini konuşmaya devam eder ama sembol kavramı şimdi bizzat kendi içinde içsel bir değişime uğrar. Çünkü sembol ile şeyler arasında herhangi şekilde talep edilmiş içeriksel benzerlikler yerine, şimdi, çok yüksek karmaşık mantıki ilişki ifadesi; fiziksel bilginin temel kavramlarının yeterli olması gereken bir akli durum ortaya çıkar. "Nesne, doğa bilgisinin başlıca kategorilerinden bağımsız çıplak bir temasıyla ortaya konulmaz; tam tersine sadece öncelikle onun gerçek formunu kuran bu kategoriler içinde anlatılabilir." (Cassirer, 2005a: 47) .

"Bu anlamda da Hertz'e göre, mekaniğin temel kavramları, özellikle ölçü ve güç kavramları, doğa bilgisinin mantığı tarafından oluşturulduğu gibi, bu mantığın genel taleplerinin ki bu talepler arasında tasvirin apaçıklığı ve muhalefetsizliği, a priori duruluk talebi, ilk planda yer alır. Ve doğa bilgisinin mantığının emrinde olan hayallere dönüşür."(Cassirer, 2005a: 50).

Bilim elbette bu anlayışla, gerçek olanın doğrudan bir kavranışı ve aktarılması iddiasını ve ümidini ortaya koyar. Bilim, gerçekleştirebileceği bütün nesnelleştirmelerin aslında aracılık olduğunu ve aracılık olarak kalması gerektiğini anlar. Ve bu anlayışta, şimdi başka vahim sonuçlar doğurabilecek idealist çıkarım kendini göstermektedir. Eğer bilgi nesnesinin belirlenmesi ve tanımlanması her zaman sadece kendine özgü mantıki bir kavram yapısının aracılığı vasıtasıyla mümkün oluyorsa, o zaman bu araçların farklılığının, objenin farklı bir boyun eğişine, maddi ilişkilerin farklı bir duyumuna karşılık gelmesi gerektiği şeklindeki bu sonuç çıkarımla elde edilmiştir reddedilemez.

Bilgi kavramı ne kadar kuşatıcı olursa olsun, bilginin, varlığın zihinsel yorumlanması ve kavranışının bütününde bile, daima tek bir şekil verme niteliğini ifade ettiği iyice düşünülür

düşünülmez, kapsamı daha da genişler. Bilgi, çeşitli olanın özel ama aynı zamanda bizzat kendi içinde açık ve net biçimde sınırlanmış ilke tarafından gerçekleştirilen bir şekillendiriliş işlemidir. Kendi yolları ve sistemleri ne kadar farklı olursa olsun her bilgi, görüntülerin çokluğu en sonunda “temeldeki önermenin birliğine bağımlı kılmayı amaç edinir.

Tek olan, tek olan olarak durup kalmamalı, ister mantıki, ister teleolojik ya da nedensel “sistem” olsun, bir sistemin parçası olarak ortaya çıktığı bir bağlama girmelidir. “Bilgi gerçekten bu önemli amaca; yani özel olanın evrensel bir yasalılık ve düzen formuna katılmaya yönelmiş haldedir.” (Cassirer, 2005a: 54). Fakat bilimsel kavramların sisteminde kendini gösteren ve etkili olmaya başlayan bu akılcı sentez formunun yanında, bütün içinde zihinsel yaşantının oluşturulmasının başka biçimleri bulunur. Bu oluşturma biçimleri de “nesnelleştirme”nin doğru şekilleri, yani bir bireysel olan genel geçerli olmaya yükselten vasıta olarak görülebilir.

Oluşturma biçimleri bu genel geçerlilik amacına mantıksal yasa ve kavramlardan tamamen başka bir yol ile erişirler. Her gerçek zihinsel temel fonksiyon bilgi ile birlikte, salt taklit eden bir gücü değil, ilk- oluşturan bir gücü içinde barındıran kesin bir niteliğe sahiptir. (Hospers, 2002: 43) Zihinsel fonksiyon sırf pasif bir varolanı ifade edemez; aksine, zihin bağımsız bir enerjiyi kendinde taşır. Bu enerji vasıtasıyla görünüşün basit varoluşu, belirli bir “anlam” kendine özgü bir fikri içerik kazanır. Bu, bilgi için geçerli olduğu kadar, sanat için; din için olduğu kadar, mitos için de geçerlidir. (Cassirer, 2009: 78). Onların hepsi empirik verilmiş olanın basit biçimde yansıtılmadığı, aksine, bağımsız bir ilkeye göre kendilerinin oluşturmuş oldukları özel sembolik dünyalarda yaşarlar. Böylece onlardan her biri, akılcı sembollere çok fazla benzemeyen, kendi zihinsel kökü gereğince onlarla aynı değerde olan kendi sembolik yapılarını oluşturur (Cassirer, 2009:80).

Bu yapıların hiçbiri kesinlikle başka bir yapının içine karışarak kaybolmaz ya da başka bir yapıdan sonuç olarak çıkarılmaz; aksine onlardan her biri belirli bir zihinsel kavrayış biçimini gösterir ve bu kavrayış biçimi vasıtasıyla “gerçek olan”ın kendine özgü bir yönünü kurarlar. Bu nedenle *sembolik formlar*, yani bilgi, sanat, din ve mitos, içlerinde kendinde bir gerçekliğin zihne kendini gösterdiği farklı yapılar değildir. Cassirer bunların birbirini etkilediğini üç ciltlik eserinde sıklıkla vurgular. Zihin kendini nesnelleştirirken, yani kendini bildirirken izlediği yollardır. Sanat ve dil, mitos ve bilgi bu anlamda kavranınca, buradan kültür bilimleri felsefesine yeni bir giriş yolu açan problem ortaya koyar.

Peki felsefe tarihinde bu problematiğe daha önce değinilmiş mi diye bir göz atacak olursak; felsefe tarihinde daha çok dilin doğası ve semboller üzerine durdurulduğunu görmekteyiz. İkisini birlikte sembolik formlar felsefesi şeklinde bize kazandıran Cassirer'dir

1.2. Felsefe Tarihinde Sembolün Doğası ve Dil Problemleri

Nesnelerin dünyasında olduğu gibi, dilin dünyasında da insanın önünde, bizzat kendi içinde kendi gerçek doğasına ve tümüyle bireysel keyfiliğe kendi gerçek bağlantılarına sahip olan bir bütün bulunur. Bilme çabasının bu ilk aşamasında şeylerin ya da doğrudan duyuşsal etkilerin özelliği nasıl ki, neredeyse hiçbir serbest zihin etkinliğine dayanmazsa, aynı şekilde kelimelerin varlığı ve anlamı da serbest zihin etkinliğine dayanmaz. Kelime, işaret ve ad, varlığın zihinsel bir sembolü değil, tersine varlığın bizzat reel parçasıdır.(Wilson, 2005:43).

Dilin felsefi tarzda düşünülüşünden önce oluşan, dilin mitik düşünülüşü, şey ve kelimenin bu ilişkileniş biçimiyle karakterize edildi. Bu görüş için her şeyin isminde, onun doğası kesinleşmiş haldedir doğrudan büyüsel etkiler, kelimeye ve onun sahipliğine bağlanır.

Mitik dünya tablosunun bu kendine özgü bütünlüğün tüm özelliklerinin mitik büyüsel etkileme çevresindeki söz konusu olan şey ortadan kalkışıdır. Bundan böyle, dilin kavranışı için de kendi içinde anlamlı bir tutarlılık taşır. Mitos, özel bir vasıtasının kullanımından çok özel bir etkiye erişmeye çabalayan unsurdur. Sonuçta doğrudan eylem içinde tek başına bir şeyi bir diğerine bağlayan en tikel büyüsel “uygulama” aşaması üzerinde yükselir yükselmez, henüz ham ve tamamlanmamış form içindeki kendi gerçek eylemini anlamaya çalışır çalışmaz, bununla çok önceden genelliğin yeni bir etkinlik alanına nüfuz eder.” (Cassirer, 2005b: 74) “Dilin, mitik olarak kavranışı, tek tek kelime ve büyüsel deneyimlerin taşıdığı özel güç fikrinden, gitgide bütün olarak kelimenin, konuşmanın sahip olduğu genel bir gizli güç düşüncesine yükselmek suretiyle, aynı birlik olarak tasarlanır.” (Cassirer, 2005b: 86). Bu düşünce birbirinden ayrı uzak alanlardaki karakteristik benzer biçimlilikle, ilk başlardaki dini kurguda bile tekrarlanır.

“*Vedalar*” için kelimelerin manevi gücü, dil gelişiminin kaynağı olan temel motiflerden birini teşkil eder: Kutsal kelime odur ki, bilen kişi (keşiş) bu kelimeyi kullanmakla her varlık üzerinde, insanlar ve tanrılar üzerinde egemen haline gelir. *Rigveda*'da bile kelimelerin efendisi, her şeyi besleyen güçle, bedenle aynı konumlanır ve her şeye

kuvvetle hükmedici olarak gösterilir. Çünkü oluşan ve yok olup giden insan konuşmasının temelini, sonsuz ve ölümsüz konuşma *Vac* oluşturur. Bu ilahi konuşma kendi kendisini bir kasideyle şöyle anlatır: “Ben Vasu ile, Rudra ile, Aditya ile ve tüm tanrılarla değişirim. ...Ben kraliçeyim;, iyilerin yardımcısıyım; bilme özelliğini ilk önce saygı değer olanlara dağıtırım...”(Cassirer, 2005a: 23).

İlk önce Grek kurgusundan ortaya çıkan “logos” kavramı ilk bakışta görsel sözün mutlak kudretini ve heybetinin bitik şeklindeki kavranışıyla adeta ikizmişçesine sıkı bir biçimde bağlanmış gibidir. Çünkü burada da kelime sonsuz ve ölümsüz bir şeydir; burada var olanın mevcudiyeti ve birliği, onun parçalanmazlığına ve birliğine dayanır. “Herakleitos’a (M.Ö 535- 480) göre, logos” her şeyin düzelticisi” haline gelir.” (Cevizci, 2009:54) Aynı şekilde onun egemen olduğu kozmosu Tanrıların ve insanların hiçbiri oluşturmamıştır; söz her zaman varolmuştur; Vardır ve sonsuza kadar var olacaktır. “Fakat henüz Herakleitos’un konuştuğu mitos dilinin ortasında, şimdi açık seçik biçimde tamamen yeni bir vurgu oluşturur.” (Cassirer, 2005a: 53).

Her şeyin uyumu ve sarsılmaz yasaklılığını ön gören felsefi düşünce kurgusal düşünce dünyadaki olayların mitik kavranışı karşısında ilk kez tam bilinçliyle ve açıklıkla çıkar. “Dünya, doğaüstü güçlerin keyfi ve kaprislerine göre idare ettikleri oyun topu değildir. Tersine dünya her tekil varlığı ve her tekil olayı bağlayan ve ona kendisinin sürekli ölçüsünü veren bir kesin genel kurala boyun eğmektedir.”(Cevizci, 2009: 56).

Dilin logos’unu sadece bir form içinde ki bu formda logos kendini tek kelimedede temsil eder ve yeryüzüne inip incelersek o zaman her kelimenin, işaret etmek istediği nesneyi daha ziyade sınırladığı ve bu sınırlamada onu yaraladığı görülür. Zihinsel sentez, kelimedede gerçekleşen birleşme, kent içinde “karşılıklı çabalama” olma noktasında evrenin uyumluluğuna benzer ve kendi içinde bu uyumu ifade eder her şeyin temel yasası, aynı zamanda yükselmiş potansiyel form içinde burada karşımıza çıkar. “Çünkü var olanda karşıt olarak ortaya çıkan şey, dilin ifadesinde çelişki haline gelir ve var olanın gerçek yapısını içyapısını temsil etmek sadece böyle bir konumlama ve ortadan kaldırma söz ve itiraz şeklinde değişim oyununda gerçekleşir.” (Cassirer, 2005a: 78).

Böylece Herakleitos’un dünyanın tümel düşüncüsü ile ilgili üslubun temel formu kavranır ki onun üslubunun çok deruni karanlığı, tesadüfi ve keyfi olmayıp bizzat düşüncenin upuygun ve zorunlu ifadesidir. Herakleitos’un düşünme ve konuşma üslubu karşılıklı olarak birbirini sınırlandırır. Her ikisi onun felsefesinin aynı temel ilkesini parçalanmışlık ilkesini

ifade eder. Düşünme ve konuşma üslubu Herakleitos'un ifadesiyle görülebilir olanda daha iyi görülebilirler bu ise ölçülmek istenen "gözlenemez uyum"a işaret eder.

Bu dünya görüşünde dil Herakleitos'un ifadesiyle takdis edilmemiş makyaj yapılmamış çılgın ağzıyla konuşan fakat buna rağmen binlerce yılın sesleriyle zenginleştirilen kâhin kadına benzer. Çünkü dili tanrı yapar. "Dil kendi içinde bizzat onun içine atılmış halde olan sembolde ve benzetmede sezilerek çözülebilecek bir anlam taşır." (Cassirer, 2005a: 84)

Herakleitos'un, metafiziğin bir birlik halinde gözlendiği ve birlik olmaya zorlandığı iki motif varlık ile kelime arasındaki karşıtlık ve varlık ile kelimenin özdeşlik görüşü, artık bağımsız gelişme yaşar hale gelmiştir. Böylelikle ilkin dil problemi gerçek soyut kesinlikler içine yerleştirilir. Fakat aynı zamanda bununla, Herakleitos'un temel düşüncesini, sembolik seslerin formundan soyut kavrama formuna dönüştürülmeye teşebbüs edilerek, bu düşünce adeta parçalanır ve geçerli küçük paralar gibi yeniden basılır (bunu Herakleitos'un öğretisini belirleyen yakın takipçileri yapar)

Sofistlerin kelimelerin çok anlamlılığıyla kurdukları güçlü oyun şeyleri onların eline teslim eder ve onlara şeylerin kesinliğini zihnin serbest hareketi içinde eritme izni verilir böylece dil üzerine ilk bilinçli refleksiyon ve zihnin dil üzerine kazandığı ilk bilinçli egemenlik aynı zamanda Eristik 'in egemenliğine yol açar. Fakat diğer taraftan, burada yeni bir kavram yöntemine ve temeline götüren tepki de konuşmanın temeli ve içeriği üzerine bilinçten hareket eder. (Cassirer, 2005a: 82).

Sofistlerde durum böyleyken Sokrates'te kelime ve anlamı düşünülen birliği başlangıç noktası haline gelir ki bu başlangıç noktası onun karakteristik yani kavramın özdeş ve kendi içinde varlığını koruyan anlamı problemi bulunmaktadır. Kelime bu anlamı doğrudan kendi içinde taşımasa bile elbette bu anlamı sürekli olarak bu anlamı işaret eder. Platon bu temel Sokratik kabullerde derinleşir ve onun kelime ve dil konundaki görüşü, bu kabuller vasıtasıyla belirginleşir. "Platon gençliğinde sofizme karşı ve kendine özgü şeylerin özünü kuşatan bilgi vasıtası görmek suretiyle Herakleitosçu düşüncenin başka yönünü, madalyonun diğer olumlu yüzünü temsil eden Kratylos'un öğrencisidir."(Cevizci,2009: 59).

Herakleitos'un dilin bütünü ile aklın bütünü arasında iddia ettiği özdeşlik burada, tek başına kelimenin kendi düşünsel içeriği ile ilişkisine taşınır. Fakat bu taşımayla Herakleitos'çu logos kavramının metafiziksel içeriğinin problemlili muğlak bir etimoloji ve filoloji ye dönüştürmesiyle, elbette Platon'un temel "Kratylos" diyalogunda diyalektik ve

üslup bakımından büyük ustalıkla gerçekleştirdiği *reductio ad absurdum* (saçmaya indirgeme) ifade edilmiştir. “Her varlık için ismin “doğal” bir doğruluğun var olduğu tezi şimdi bu diyalogdaki güçlü ironide bizzat kendi içinde parçalanır ve bu doğal form içinde ebediyen ortadan kaldırılır.” (Cassirer, 2005a: 89).

Platon’un yedinci mektubunun hakikati belki de sadece mektubu bu bakımdan doğrudan *Kratylos*’un sonucuna bağlamakla ve bu sonucu tam metodik açıklık içinde ve sistematik olarak temellendirmekle açıkça gösterilebilir. Yedinci mektup bilginin aşamalarını anlatır. Bu aşamaları dört alana ayırır. Bunlar ;

*Ad *Kavram *İmge *Bilim

Onlar gerçek bilgi olarak öncelikle kendi toplamı içinde gerçek varlık yani bilgi nesnesi fikrine götürürler. En alt aşamalar ise nesnenin dilsel tanımlanması ve onun duyuşal kopyası vasıtasıyla ifade edilmektedir. Platon bunu geometrik bir şekil üzerinde örnekledirir ve daire emsali ile konuyu belirginleştirir. Dairenin varlığı üç şekilde; birincisi, bizim dairenin ismini telaffuz etmemiz suretiyle; ikincisi bizim bu ismi onun içindeki olanları ortak olanların açıklanmasıyla daha yakından belirlememiz ve sınırlamamız suretiyle; sonuçta daireyi son noktalardan merkez noktalara kadar her tarafından aynı uzaklıkta bulunan şeyin ürünü olarak tanılamamız suretiyle; son olarak da , her hangi bir duyuşal şekli, o ister kumda çizilmiş ya da tornacı tarafında üretilmiş olsun, sembol olarak dairenin modeli olarak önümüze yerleştirmemiz suretiyle kavranır.” (Cassirer, 2005a: 90).

Platon’un yedinci mektubunda düşünce tarihinde ilk kez dil hakkında bilginin değerini saf metodik anlamda belirleme ve sınırlama denemesi yapılır. Dil, bilginin ilk başlangıç noktası olarak tanınır. Fakat dil artık böyle bir başlangıç noktasından daha fazla bir şey değildir. Onun mevcudiyeti, henüz duyuşal tasarımın mevcudiyetinden daha akıcı ve değişkendir; isim ve ifade’den inşa edilen dil cümlesinin ya da kelimesinin ses yapısı, fikirlerin gerçek içeriğini, duyuşal model ya da kopyadan daha az kapsar.

Cassirer Platon’un yedinci mektubunda istediği keşfi bulmuş olacaktır ki Platon’un dil unsurunu sembol ve imge anlayışından bahsettiği kendi sisteminde alt bir zemin gibidir. Her şeyden önce, Platon’un sisteminde, bütün dillerde önemli olan temel bir unsur, ilk kez kendi ilkesel kesinliği ve tümel anlamlılığı içinde yer almış olduğundan dolayı sistem, bu görelî kabul endişe hazır ve uygun olmuştur. Her dil, bu şekilde *temsil edicilik* , yani belirli bir *anlamın* duyuşal bir işaret vasıtasıyla anlatımıdır.

Felsefi bakış sırf varoluşun çevresinde kaldığı sürece, temelde bu kendine has ilişki için hiçbir benzerlik ve hiçbir uygun ifade bulamaz. Çünkü şeylerin kendisinde, ister onlar kendi mevcudiyetlerine göre **unsurların** cisimleşmesi olarak incelsin, ister onlar arasındaki etki ilişkileri izlensin, kelimenin **içerikle** ilişkisine, **işaretin** onun içindeki ortak **anlamla** bağıntısına karşılık gelen hiçbir şey bulunmaz.

Platon'da öncelikle temsil kavramı, sistematik ve esas bir merkezi anlam kazanır. Çünkü idealar öğretisinin temel problemi, nihayetinde bu kavram içinde özetlenir ve idea ile görünüş ilişkisi, bu kavram vasıtasıyla ifade edilir. Platon'un mağara alegorisinde olduğu gibi gölgeler ile asıl olanın arasındaki ilişkide araç dildir. Adlandırma çabasıdır. Ortak dünya tablosunun şeyleri, yani duyuşal somut deneyim nesnelere, idealizmin bakış açısından bakılınca, bizzat "semboller" haline gelir ki, bu sembollerin doğruluk içeriği, onların doğrudan oldukları şeyle değil, dolaylı olarak ifade etikleri şeyde bulunur. (Kıran, 2009:56). Ve bu şekil kavramı, yani sembol kavramı, bundan böyle, dil ile bilgi formu arasında yeni bir zihinsel aracılık oluşturur.

Rönesans'ın filolojisi kendi *derin dil* kavrayışından hareketle, yeni bir düşünce öğretisinde talep eder. Gramer yerini üslup biliminde aranabilecek olan gerçek nüve, Skolastik için saklanmış halde kalırken, Skolastiğin dilde yakalamış olduğu şey, şimdi itiraz edildiği gibi, sadece dilin dış gramatik ilişkileri olmuştur." (Cassirer, 2005a: 93).

Bundan dolayı; Rönesans'ın yeni bilgi idealine evrensel felsefi temellendirme veren Descartes'ın (1596- 1650) öğretisinde dil teorisi de yeni bir ışık içinde belirir. Descartes kendi sistematik temel yazılarında, dili bağımsız felsefi refleksiyonların nesnesi haline getirmedi; fakat o, Mersenne'a yazdığı bir mektubun sadece bir yerinde bu probleme temas için çok yüksek önem taşıyan bir yön verir. Çok farklı nesnelere uzanabildiği gibi bir de daima aynı kalan " sapientia homana" (akıllı insan) nın birliği ideali, yani bilmenin birliği ideali, şimdi dile taşınacaktır. Mathesiss universalis (evrensel/ genel bilim) talebinin yerini bir *lingua universalis*(evrensel dil) yerini almıştır. Çünkü matematiğin ideleri arasında mesela sayılar arasında tamamen belirlenmiş bir düzen mevcut olduğu gibi aynı şekilde, insan bilincinin bütünü her zaman bu bilince girebilen tüm içerikler dâhil, gerçek bir düzenlenmiş cisimleşmeyi oluşturur.

Bundan dolayı; aritmetik sistemin bütünü görelili olarak az miktarda sayı işaretlerinden inşa edildiği gibi, aynı şekilde sınırlı sayıdaki dilsel işaretler vasıtasıyla, eğer bu işaretler sadece belirli genel geçer kurallarına göre bağlanırsa düşünme içeriklerinin tamamı ve bu içeriklerin içyapısı da tam olarak gösterilebilmelidir. (Cassirer, 2005a: 98). Dil çerçevesine

Descartes en büyük katkıyı özellikle aritmetikten örnek vererek aslında sembolün doğasına vurgu yapmasıdır. Peki bu durum Leibniz’de nasıldır? Genel bir bakış ile bakacak olursak; Descartes’in işaret ettiği yöne doğru dil alanında yönelmiş ve geliştirmeye çalışmıştır.

Dil problemini genel mantıkla ilişki içine sokan ve mantığı her felsefenin, tüm teorik bilginin kabulü olarak kabul eden ilk kişi olan Leibniz (1646-1716) evrensel dil problemini de yeni bir derinlik içinde kavrar. Leibniz, Descartes’in işaret etmiş olduğu güçlüğü tamamiyle bilincindedir. Fakat o felsefi ve bilimsel bilginin o sıralarda göstermiş olduğu gelişmede, güçlüğü aşılabilirliğini sağlayacağına inanır.

Keyfi bir işaret diliyle yetinmeyen, tersine gerçek karakteristik olarak şeylerin gerçek temel ilişkilerini anlatmak isteyen her “karakteristik”, düşünme içeriklerinin mantıki bir analizini talep eder. Fakat böyle bir düşünce alfabetesinin düzenlenişi, her kavram maddesinin her hangi bir az ya da çok tesadüfi düzenlenişinden hareket etmek yerine yeniden temellendirilen bileşenin ve yeniden temellendirilen matematiksel analizin gösterdiği yola mantıklı şekilde gidilirse, artık sınırsız ve çözümsüz bir görev ortaya çıkmaz. “Dil ile düşünmeye genel olarak hazırlanmalı ve geliştirerek onu açmalıdır.” (Cassirer, 2005: 100).

Leibniz’in rasyonalizmi Descartes ile karşılaştığında bu rasyonalizm adeta somut bir form kazanır. Leibniz’in burada dili içine soktuğu mantıki ve metafiziksel genel manzara o kadar engin ve geniş olmasına rağmen bu evrensellikte onun özel içeriği yok olma tehdidi altındadır. Onun genel karakteristik planı tek bir alanla yetinmez matematiksel ve mantıksal sayı işaretlerine kadar analizin sembolleri gibi yalın kelime ve ses işaretlerinden cebirdeki sayı işaretlerine kadar bütün işaretlerin grupları ve biçimlerini kendi içinde kapsamak ister.

“Leibniz’e göre dil, bu en son ve en yüksek şey olarak ortaya çıkacaktır. Burada kelime artık sırf anlam örüntüsü olmayacak, özel bir zihinsel varlığın felsefi kavranışın temelinde zorunlu postülat olarak bulunan akıl birliğinin gerçek bir tanımı olarak ortaya çıkacaktır.”(Cassirer, 2005a: 100).

Felsefe tarihinde sembolün doğası ve dil problemlerine idealist filozofların gözünden bakmaya çalıştık. Felsefe tarihi okyanus gibi birçok fikri içinde barındırır. Dil problemi bu okyanusun içinde süzülen bir parça ve idealistler ise bu parçanın küçük birimi gibidir. Felsefe tarihinde en büyük meselelerden bir anlama ve anlatma çabasıdır. Peki aktarım aracı olan dil problemini sadece idealistler değil, birçok anlayış ele almıştır. Bu anlayışlardan empirizme bir göz atalım.

Felsefi empirizm, kendi yalın ve çıplak gerçekliği içinde, temel eğilimi gereğince, dil olgusunu mantıki bir ideale ilişkilendirmek yerine, kendi empirik kaynağı ve amacı içinde kavramaya çabalayarak, başka bir dil incelemesi yolunu açıyor gibi görünüyor. Dili herhangi bir mantıki veya metafiziksel ütopya içine karıştırmak yerine, dil doğrudan doğruya kendi psiko-mantıki mevcudiyeti içinde bilinmeli ve kendi psikolojik başarısı içinde değerlendirilmelidir. Elbette empirizm bu görevin ifadesinde de, ilk başta dili yalnızca bir adlandırma vasıtası olarak inceleyerek, önemli bir temeli, rakip akli sistemlerden kendi üzerine alır.

“Locke (1632- 1704) kendi kavrama – yetisi- eleştirisi planının esasen gerçek bir dil eleştirisi düşüncesini kendi içinde kapsamadığını açıkça vurgular. O öncelikle yavaş yavaş, kavramların kaynağı ve anlamı sorusunu, adlandırmanın kaynağı sorusundan ayrılmayacağını gösterir.”(Cassirer, 2005a: 103).

Fakat bu ilişki bir kez kabul edildikten sonra şimdi Locke için dil, empirik genel manzaranın hakikatinin en önemli bir tanığı haline gelir. Leibniz, doğanın herhangi bir noktada kendi en son sınırlarını açıkça ortaya koymayı ve onları adeta görülebilir deneyler içinde doğrudan gözümüzün önüne sermeyi sevdiğini söyler. Locke dili zihinsel gerçekçiliğin tümünün temaşa edilmesi üzerine böyle bir deneme olarak görür. O, kelimelerin analizine şöyle başlar; eğer kelimelerimizin hangi ölçüde duyuşal fikirlere bağlı olduğunu belirler.

Onların bütün duyuşal olmayan olayları ve kavramları ifade edişini belirlemenin de, kelimelerin kaynağını nasıl vereceğini ve bunu açık duyuşal fikirlerden öncelikle karışık kavramlara nasıl aktaracağını incelersek, bu bizi bütün kavramlarımızın en derin kaynağına götürebilir. “Zihnimizin belirli operasyonlara uygulamak için duyuşal şeylerin etkililiğinden sağladığı her kelime, “ kavrama” , “tasarlama” ve sairedir.” (Cassirer, 2005c: 84).

Zihin (spirit) kendi temel anlamına göre aynı nefes gibidir ve melek haberci anlamına gelir. Eğer tüm ifadeleri kendi köklerine geriye doğru izleyebilme durumunda olursak, duyuşal olmayan şeyler için de duyuşal ilişkilerin benzer kullanımlarını bütün dillerde bulabileceğimiz mümkün olur. Buradan biz, ilk dilsel sembollerin, tinin ruhunu dolduran ve doğa gibi şeylerin adlarında bile, insana kendi tüm bilgisinin ilkelerini ve kaynaklarını farkedilmez şekilde sezinleten kavramların, hangi nitelikten ve kaynaktan oluşmuş oldukları konusunda bir sonuç çıkarabiliriz. “Çünkü sahip olduğumuz bütün fikirler ya bizim

dışımızdaki duysal nesnelere ya da zihnimizin bizim doğrudan bilincinde olduğumuz içteki etkinliğinden doğarlar.”(Cassirer, 2005a: 107).

Empirizm için düşüncede olan ve bilfiil var olan arasındaki, genel geçerli ve zorunlu hakikatler alanı ile özel ve fiili varlık alanı arasındaki bu karşılıklı ilişki, bu “ezeli ahenk” ortadan kalkmıştır. Empirizm, dili şeylerin ifadesi olarak değil, kavramların ifadesi olarak, ne kadar net biçimde kabul ederse; empirizm için burada bilinen yeni zihinsel ortamın, varlığın en son “gerçek” unsurlarını işaret eden yerini tahrip etmediği sorusu, o kadar belirli ve zorlayıcı şekilde ortaya çıkmak zorundadır. “En son olarak Berkeley’de (1685- 1735) tüm açıklığı içinde önümüzde bulunduğumuz bu sorunun gelişiminin önem kazanışı, Bacon’dan (1561-1626) Hobbes’a (1588- 1679) ve Locke’a ve Berkeley’e kadar izlenebilir.” (Cassirer, 2005a: 107).

Locke bilgiyi, duyu algısının ve kendi algısının özel verilerinde temellendirmiş olmasına rağmen ona göre bilgi, “genelliğe” doğru bir eğilim içindedir; bilginin bu genel olma eğiliminin karşısında, kelimenin genelliği çıkar. Soyut kelime, henüz tek tek duyumsamalar yanında, gerçek niteliğin ve bağımsız anlamın psişik bir gerçekliği olarak bilinen “soyut” genel fikir’in ifadesi haline gelir. (Cassirer, 2005a: 84).

Sensualist kavrayışın ilerlemesi ve ondan çıkan sonuç ise, zorunlu olarak genel olanın bu göreliliği kabul edilmesinin, bu en azından dolaylı hoş görülüşünün, dışına da götürür. Dil probleminde Hobbes’a göre bakacak olursak; Hobbes’ta ise, dile sadece hakikat değil, ayrıca tümel hakikat tahsis edilmiştir.

“Hobbes’un hakikat kavramı, hakikatin şeylerde değil sadece ve yalnızca kelimelerin kullanımında bulunduğu şekildeki tezle ilgilidir ve gerçeklik kavramı da nesnelere değil, işaretlerde bulunur. Bu teze göre, şeyler de bilfiil var olan bireyler olarak vardırırlar ve mevcuttur.” (Cassirer, 2005a: 110).

Onlarla ilgili bilgi bize, somut duysal tek duyumsamalar içinde verilir. Fakat ne tek başına şey ne de tek başına duyumsama her zaman bilmenin gerçek nesnelere oluşturamaz. “Çünkü bu ismi hak eden her bilme, özel olanın sırf tarihsel bilinişinin yerine, daha ziyade, genel olanın felsefi yani zorunlu bilinişi olmak ister. Bundan dolayı duysallık ve hafıza, fiili olanla sınırlanırsa, o zaman her bilim genel ilişkilere ve sonuç çıkarımlarına, tündengelimli bağlantılara gider.”(Cassirer, 2005a: 111).

Burada bilime hizmet eden vasıta ve organ ise kelimededen başka hiçbir şey olamaz. Çünkü tündengelimli kavrayışı zihnimiz sadece kendinde şeylerin ve duygusal olanın aynı olarak dıştan doğru verili olmayan tam tersine bizzat kendisinin oluşturduğu ve kendinden serbestçe ortaya çıkardığı içeriklerden elde edilebilir. “Berkeley’in dil ve bilgi eleştirisinde genel olan bu en son dayanaklarda verilemez gibi görünen ve bununla Hobbes’ta her konuda apaçık etkili olmaya devam eden rasyonalizm metodu, ilkin kesin olarak arka plana atılıp çürütülebilir bir görünüm kazanmaktadır.” (Cassirer, 2005a: 110).

Şimdi Berkeley’in sistemi, söz konusu kaynağından ayrılmak suretiyle, kendini daha başka şekilde inşa etmeye çabalayarak, bizzat bu sistemde bir kez daha kendine has bir geri dönüş ve dönüşüm gerçekleşir. Şimdi en başta reddedilen güç, yani dilde etkili olan “logos”un zorlayıcı gücü, aşamalı olarak kurtulmuş, Berkeley’in her konuşmayı ve düşünmeyi yerleştirmeyi giriştiği sensualist şemanın zorlayıcılığına karşı çıkmış gibidir. Berkeley, işaret fonksiyonunun çözümlenmiş ve incelenişinden, işaretin kendisi için kazandığı yeni olumlu değerlendirilişinden hareketle değiştirilmiş bir temel bilgi kavrayışına adım adım ve karşı konulmaz şekilde yaklaşır.

Fransız ampiristlerden ve aydınlanmacılardan olan Diderot (1768-1784) ampirist çevrenin içinde mantıki çözümlemenin açıklığı ve kesinliği ile en canlı duyguyu bireysellik ve estetik ifadenin en saf derecelendirilmesi ve inceliklerinin ortaya konulması hususunda diğerleri gibi temellendirmeyen bir düşünürdür.

Sağır ve Dilsizlik Üzerine Mektubunda Locke’un görüşünü kabul eder. Fakat tek bir nükteli sözde var olan şey şimdi dilsel ifadenin ve özellikle dil sanatçılarının ifadesinin alanından somut örneklerin yeterli mevcudiyetiyle kanıtlanır ve bizzat her gerçek orijinal zihinsel formun kendine göre dil formunu meydana getiriş şekli konusunda doğrudan kanıt olan bir üslupla gösterilir. “Diderot tamamen üslup ile ilgili belirli bir tek soruda, yani dilsel “devrik cümle” probleminden hareket edip, metodik olarak ilerler ve dil formunu bireyselliği problemini çok serbest bir düşünce hareketine içine girer.” (Cassirer, 2005a: 113).

Gerçek bir şairin eseri neden tecrübe edilemez ve öyle kalır. Burada ara sıra aynı değerdeki bir ifadeyi bulma düşüncesi sergilenebilir ve belki ara sıra da onu bulma mutluluğuna kavuşulabilir. Fakat genel anlatım, bütünü yansıması ve tonu, daima biricik, ayrıntılı ve tercüme edilemez bir “çivi yazısı” olarak kalır. (Cassirer, 2005a: 113).

17. ve 18. Yüzyılın İngiltere’inde bile zihinsel olayların empirik, psikolojik, tasviri ve açıklaması kendi bağımsız duyuşsal ve maddi faktörleri içerisinde çözülmeye çalışılır. Ve asla tek başına egemen olan bir izah etme biçimi olamaz. Bahsi geçen benzetme ve açıklama karşısında, bu olayların şekline yönelişi olan ve bu formu kendi asli ve parçalanmaz bütünlüğü içinde kavramaya çabalayan başka bir fikirler de bulunmaktadır.

Fransız Aydınlanmasının dil teorisi, dilin bu aşamalı gelişmesini zihnin bilimde özellikle matematikte gerçekleştirdiği metodik inşa ile doğrudan karşılamayı ve bu inşa ile paralel yerleştirmeyi sever. Bir başka düşünür olan Condillac (1715- 1780) için insan zihninin elde ettiği bütün ayrı bilimler sadece insan dilinin oluşumuyla başlayan fikirlerin analiz sürecinin devamıdır. İlk baştaki ses işaretleri dilinin yanında genel özellikle aritmetik ve cebir sembollerine yarayan bir dil yani kelimelerin dili yanında “hesap dili” ortaya çıkar.

Fakat her iki dilde tasarımların düzenlenmesinde, bağlanmasında, ayırtırmada aynı ilke hüküm sürer. Nasıl ki, bilimler kendi toplamı içinde, iyi düzenlenmiş dillerden başka hiçbir şey değillerse, aynı şekilde, kelime ve ses dillerimiz de varolan ilk bilimin özetlenmiş olandan basit olana, özel olandan genel olana ulaşmaya çabalayan kökleşmiş ilk bilgi güdüsünün dışa vurulmasından başka hiçbir şey değildir. (Cassirer, 2005a: 119).

Dil problemine ve sembolün doğası anlayışında kuş bakışımıza devam edecek olursak felsefe tarihinde önemli bir yeri olan Romantizm felsefesine değinmeden geçmeyelim. Bu felsefenin birçok düşünürü bulunmaktadır. Ancak bizim konumuzda önemli bir yer arz eden bu felsefenin düşünürlerinden olan Herder’e bir göz atalım.

Romantizm felsefesinin taşıdığı organizma fikrinin incelenmesi açısından hangi anlamda verimli görülmesi gerektiği, bu sistematik tümel anlamdan anlaşılabilir. Bu incelemenin bu güne kadar çevresinden hareket etmiş olduğu büyük karşıtlıklar burada birbiri karşısında tam kesinlik içinde yeniden ortaya çıkmaktadır; fakat onlar arasında bilinçli olma ile bilinçsiz olma, öznellik ile nesnellik arasında bireysellik ve genellik arasında bundan böyle yeni bir aracılık gösterilmekte gibidir. Bireysel form kavramı organik yaşantıyı açıklamak amacıyla Leibniz tarafından oluşturulmuştur.

Herder (1744-1803) vasıtasıyla bu kavram daha sonra zihinsel varoluşun tüm boyutlarına yayılmış doğadan tarihe, tarihten sanata ve sanata biçimlerinin ve sanat üsluplarının somut incelemesini taşımıştır. Burada bir genel olan aranır; fakat bu genel olan kendinde var olana bir şey olarak kendi başına olaylarla karşı karşıya bulunan bir türün soyut

birliği olarak kavranmaz. Tersine sadece özel olmaları hepsinin içinde temsil edilen bir birlik olarak kavranır. Bu kapsayıcılık ve yasa kapsamının içinde ifade edilen içsel ilişki şimdi gerçek genel olarak ortaya çıkar. (Cassirer, 2005a: 123).

Dil felsefesi için de; romantik felsefenin ayrı ayrı dillerin tarihsel tesadüflerinin ve bireysel çeşitliliğinin arkasındaki temeli aramadan vazgeçmelidir. Ve yine ilk dilin genel içyapısını keşfetmeye çabalamadan ilk ve son kez vazgeçmeyi öğrenmesi gerekir. Dil felsefesinin dilin doğasının gerçek genelliğini öznel olanların soyutlamalarında değil de, bu özel olanların topyekûnunda aramalıdır. Organik form fikri ile topyekûnun fikrinin bu bağlanışında, Wilhelm Von Humbolt'un (1767- 1835), yeni bir dil felsefesi temelini içinde taşıyan kendi felsefesinde dünya kavrayışını ürettiği yola işaret edilmektedir. (Cassirer, 2005a: 125).

Cassirer birçok filozoftan etkilenmiştir. Ancak en çok etkilendiği filozof Humbolt'tur. Humbolt'un felsefesi bir kültür felsefesidir. Cassirer'in felsefesi de bir kültür felsefesidir. Bu açıdan benzer yönleri vardır. Dilin araştırılması ve incelenmesi erken dönemlerinden itibaren Humbolt'un bütün zihinsel ilgi ve çabalarının merkezi haline gelmiştir.

1805 yılında Wolf'a şöyle yazar; “ temelde her şey benim çabaladığım şeylerin hepsi dilin bilimsel olarak incelenmesidir. Humbolt, dil, bilim ve dil tarih üzerine yapmış olduğu farklı çalışmalarında, *Kwai Verk* için geniş bir özet olan girişte en son ve en parlak inceleme biçimi örneğini verene kadar bu sanatı icra eder.⁵ (www.felsefe.gen.tr)

Onun dil felsefesi ve dil tarihi ile ilgili eserinin bütün bölümlerinde elbette bu sanatı icrası, sanatta görüldüğü şekilde gibi yapılmamıştır. Onun eseri zihinsel çalışma ürünü olarak nadiren onun kendisinin açık ve net kavramlar içinde sözünü ettiği şeyin dışına taşmaz. Humbolt temelde bütünüyle sistematik bir zihne sahiptir. Fakat O sırf dıştan sistemli ilerleme tekniklerinin tamamına düşmandır. Böylece Humbolt'un araştırmasının ayrı ayrı her noktasında ve dil kavrayışının tamamını önümüze serme çabasında gerçekleşen şey onun bu bütünün net ve apaçık ayrılmasına karşı çıkışıdır. (Cassirer, 2005a: 133).

Humbolt'un kavramları mantıki analizin çözümlenmiş ve saf üretimleri değildir; tersine bu kavramlarda estetik bir duygu tonu ile temsile hayat veren fakat aynı zamanda düşüncelerin eklenerek inşasına ve eklemlenişini perdeleyen sanatsal bir ahenk birlikte

---

⁵ Geniş bilgi için bkz. www.felsefe.gen.tr www.msxlab.org / forum/felsefe, www.filozof.net, www.kisacanedir2.info / ersnt cassirer (Erişim Tarihi: 22.01. 2015)

duyulabilir. Bu eklemeli inşa çıplak hale getirilmeye çalışıldığında her şeyden önce Humbolt'un düşüncesini belirleyen ve onun dil incelenmesinde eleştirel bir uzlaşma ve kurgusal bir anlaşma bulmayı ümit ettiği görülür.

Humbolt'a göre öncelikle bireysel ve nesnel zihnin ayrılması ve bu ayrılmanın yeniden geçersiz kılınması dilin sembollerinde doğrudan temsil edilmektedir. Her birey kendi ana dilini konuşmaktadır ve şüphesiz konuşulan dile hizmet etmektedir. Bu süreçte üretilen dil özgürlüklerini içteki zihinsel bağlantı bilinçli olarak kurar. Dil insanın kendinde ayrılmış bir bireyselliğe sahip değildir. Dil, ben ve nesnenin birbirine karşılıklı olarak talep ettiklerini ve aynı zamanda ayrılma noktasına kadar geriye gidebilirse ben ve senin gerçekten özdeş kavramlar olduklarını gösterir. Bu anlamda zayıf yardıma muhtaç ve düşkün bireylerden insanlığın en eski ilk atalarına kadar bireyselliğin çaresinin var olduğunu gösteren en parlak belirtisi ve en kesin kanıtıdır. (Cassirer, 2005b: 100).

Dilin çok mucizevi bir şekilde doğruca ayırma vasıtası ile birlik duygusunu uyandırması hatta bu birliği en azından fikirde kurma vasıtası olarak ortaya çıkarması bireyselliği parçalar. Çünkü insan birlik ve genelliği derinlikli ve içsel şekilde elde etmeye çalışarak kendi bireyselliğinin ayırıcı sınırları dışına çıkabilir; “ ama o yalnızca, anne görevi gören yeryüzüyle temaşa edişinden kendi gücünü alan büyük dev misali, sadece temas içinde kuvvete sahip olduğundan, kendi bireyselliğini bu yüksek mücadele zeminini taşımak zorundadır.” (Cassirer, 2005: 109). İnsan öyleyse daima, kendi içinde imkânsız bir çaba içinde gittikçe gelişir. Burada bundan böyle gerçekten mucizevi şekilde, ayırmak suretiyle birleştiren ve en bireysel ifadenin örtüsü altında mümkün olduğu kadar genel anlayışları yerleştiren dil, insanın yardımına koşar.

Nerede, ne zaman ve nasıl yaşarsa yaşasın, birey kendi bütün neslinin ayrılmış bir parçasıdır. Ve dil, bu sonsuz, bireyin kaderini ve dünyanın tarihini düzenleyen ilişkiyi kanıtlar ve sürdürür. Bilgi eleştiricisi Kant' gibi, dil eleştiricisi olarak Humbolt 'da “deneyimin verimli zemininde bulunmaktadır. Dil her ne kadar insanlığın en son derinliklerine gitmeyi belirleyebilse de, Humboldt daima, dil incelenişini, dilin içindeki var cismi yok olmaması için, dilin incelenişinin, dilin içindeki cisimsel olanın tümüyle katı, hatta mekanik parçalanışından başlaması gerektiği vurgular. (Cassirer, 2005a: 136).

Kavramı düşünce dünyasının bir bireyi yapan kelime, özenle insanın kendisi tarafından kavrama eklenir; fikir, kelime vasıtasıyla kesinlik kazanarak, aynı zamanda sarsılmaz sınırlar içine tutuklanmış halde tutulur... Dillerin esas itibariyle bilinen hakikatleri

anlatma vasıtası değil, daha çok önceden bilinmeyi keşfetme vasıtası oldukları, düşüncenin ve kelimenin birbirine karşılıklı bağımlılığı vasıtasıyla açıkça aydınlanır.

Dillerin farklılığı, seslerin ve işaretlerin bir farklılığı değil, bizzat dünya görüşlerinin farklılığıdır. Bu noktada Humboldt için her dil araştırmasının en son amacı ve temeli yer almaktadır. Tarihsel bakımdan bu noktada, asıl verimli felsefi temel düşüncelerinin, kendi ilk oluşturucuları vasıtasıyla kazandıkları doğrudan ifade dışında da, nasıl gelişip etkinlik kazandıklarını öğreten dikkat çekici bir süreç, kendini açıkça gösterir.

Humboldt'un dil incelemesinin iki temel unsuru da kendine yer bulur. Bütün dil incelemeleri öncelikle, dili kendi zamansal oluşumu içinde izlemeyi ve dilin oluşumunu belirli ampirik psikolojik nedenlerle açıklamayı deneme anlamında değil, tersine tamamlanmamış dil oluşumu sistemini, bir türetilmiş uzlaşılar yapılmış şey, onu kendi faktörlerinden inşa edebildiğimiz ve bu faktörlerin yönelimini ve niteliğini belirleyebildiğimiz zaman anlaşılır.

Dilin kelimelerle ve kurallarla parçalanışı, sadece bilimsel analizin ölü bir değersiz işi olarak kalır. Çünkü dilin özü hiçbir zaman, soyutlamanın ve analizin dilde oluşturduğu unsurlarla değil, nihayetinde sonsuz tekrarlanan ve çıkan sesi, düşünceyi ifade etme yetisine sahip hale getiren zihin çalışmasıdır. (Cassirer, 2005a: 137).

Felsefe tarihinde dil problemi ve sembolün doğasına kuş bakışı bir gözlem yaptık. Cassirer dil felsefesinin zeminin felsefe tarihçilerinden idealizm, romantizm, empirizm gibi bir çok akımdan etkilenmiştir. Cassirer'i kendi felsefi anlayışıyla en çok etkileyen Humboldt olmuştur. Modern dil felsefesinin anlayışına bir göz atacak olursak; modern dil genelde evrensel dil hayali peşinde koşmuştur. Nasıl diğer bilimlerin yasaları var. Dil biliminde yasaları olduğu vurgulamışlardır. Özellikle Saussure dili bilimsel eşzamanlı incelemiştir. Aynı zamanda gösterge ve gösterilen arasında bağlantılar kurup dilsel bir yapıdan bahsederek yapısalcılığın kaynağını oluşturmuştur. L. Wittgenstein'nin birinci döneminde olduğu gibi birçok filozof gündelik dili bir kenara bırakıp ses yasalarının var olduğunu iddia etmiştir.

1.3 Modern Dilbilimin Temellendirilmesi ve Ses Yasaları Analizi

Dilsel yasaların, aynı çokluktaki farklı kavranışları, neredeyse eksiksiz bir tamamlanmış, doğa yasası kavramının geçirdiği farklı aşamalara karşılık gelir. Ve burada, dıştan bir taşıma değil de derin bir ortaklık, zamanın bazı akılcı temel eğilimlerinin, tümüyle farklı problem çevrelerindeki etkisi söz konusudur.

Pozitif doğa biliminin ilkeler öğretisi, Helmholtz'a göre doğadaki her değişmenin yeterli nedene sahip olması gerekir. Çünkü her değişmenin yeterli bir nedene sahip olması gerektiği temel önermesi olmalı, ve her olay, onu kesin bir değişmez yasaya göre etkiler. Bundan dolayı her zaman için aynı sonucu ortaya çıkaran en son nedenlere dayandırılabilirdiği zaman gerçekten gerçekleştirilmiştir. (Cassirer, 2005a: 157).

Yine doğa dilimler üzerinde konuşan bilim adamları üzerinden devam edecek olursak Reymond'un doğadaki determinizm gibi yasalaşan doğa biliminin yanı sıra olmuş dilin yasallaşmasının ve dil olgularının bunun olamayacağına dikkat çeker. Yazdığı eserde bu fikri şöyle vurgular;

Doğa biliminin içinde ne açık biçimde Boiss- Reymond'ın (1818- 1896) meşhur "Doğayı Bilmenin Sınırları Üzerine " (1872) başlıklı konuşmasında savunulan bu temel düşüncenin, dil incelenmesinde uygulandığı düşünülürse, o zaman dilin bir kavranışın da, sadece dilin karmaşık olguları bulunmaktadır. Ve silsile şeklinde devam eder ki; en son dilin bir kavranışından da, sadece dilin karmaşık olguları en son unsurların basit değişmelerine indirgenebilir. Ve bu değişimlerine indirgenebildiği değişimler için genel geçerli kurallar konulabilirdiği zaman söz edilecektir. (Cassirer, 2005a: 158).

Dil organizması düşüncenin eski kurgusal ifadesi, böyle bir çıkarımdan uzakta bulunmaktadır. Çünkü dil için organik olay, doğa ve özgürlük arasında bulunduğundan, bu olay, hiçbir mutlak zorunluluğa bağımlı kılınmayacak ve farklı imkanlar arasında daima sürekli bir oyun mekanı açabilecek bir görünüme sahiptir. Ona göre, dilde hiçbir yasanın aranamayacağına sayısız itirazlar yapıldığını açıkça vurgulamıştır.

Burada Goethe'nin organizma kavramı öne çıkar. Goethe'nin ifadesine göre dil, sürekli ve sonsuz, ama aynı zamanda canlı olan bir kurala bağımlıdır. Bu şu şekilde Cassirer'in dil eserinde şu şekilde ifade edilir: "Gelişigüzel, tesadüfi birbiriyle bir bağlam

içinde kalması gereken sapmalara izin verirlerse, o zaman bununla temelde araştırma nesnesine, dile, bilimsel bilgiye kolayca ulaşılmayacağı açıklanır.

Ses yasaları için uygun olan gerçeklik niteliği, Hermann Paul gibi bir araştırmacı tarafından esaslı biçimde en gerçek ve eleştirel olarak belirlenir. O, kesin bir tavırla şöyle der: “ ses yasası, mutlak genel şartlar altında daima meydana gelmesi, gereken şeyi ifade etmez; tersine o, belirli bir tarihsel olgular grubunun içinde sadece bir düzenlilik tespit eder. (Cassirer, 2005a: 159).

Dil üzerine olan tartışmalar çok çeşitli bakımlardan ele alınabilir. Çünkü dil ve insan birbirlerinin tarihinde saklıdır ve her ikisinin tarihi bir bakıma tüm varlığın tarihidir. Bugün bile yeryüzünde konuşulan dillerin sayısının yaklaşık olarak beş altı bin dolayında olduğu hatırlanacak olursa konunun zorluğu daha fazla temellendirmeye gereksinim duymaz sanırım. Sonra; bazı diller binlerce ve hatta milyonlarca insan tarafından Çince, İngilizce ve Urduca gibi konuşulurken bazıları da çok az bir kitle tarafından konuşulmaktadır. Ayrıca dil fenomeni çok çeşitli bakımlardan ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

Diller şu şekilde gruplanır:

- Doğal dil
- Karma dil
- Yapay dil
- İdeal ve Yapay dil sonradan eklenen dil gruplarıdır.

“Yapay” ya da “ideal dil” insanlar arasında evrensel dil birliğini sağlamayı amaçlar ve de bu çaba neredeyse günümüze kadar kesintisiz bir biçimde varlığını şu ya da bu ölçüde sürdürmektedir. Ancak hangi anlamda dilden söz edilirse edilsin şu gerçek inkâr edilemez: dil her türden iletişim dizgesinin ortak adıdır. O nedenle unutulmamalıdır ki; “dil” kavramının alanı “doğal dil” kavramının alanından son derece geniştir.

İşte bütün bunlardan dolayı, dil fenomeni çeşitli açılardan ele alınabilir, araştırılabilir. Ancak bu çalışmanın kaygısını tanımlayan şey; dilin kültür ve uygarlık bakımından ifade ettiği anlamdır. Bu ise hiç kuşkusuz dilin felsefe, edebiyat, bilim ve diğer benzer etkinlikler için vazgeçilmez bir araç ve de koşul olduğunu onaylamak anlamına gelir. Çünkü yukarıda sözü edilen insani etkinlikler ancak ve ancak dil ile olanaklıdır (Altınörs 2003: 15-17).

Peki kavramsal düşünme nasıl gerçekleşir? O ancak dil ile gerçekleşebilir. Dilsiz bir kültür veya uygarlık olanaksızdır. Çünkü dil düşünmenin aracıdır. Aristoteles’ten Locke’a ve Hamann’a kadar birçok filozof onun bu işlevi üzerinde önemle durmuşlardır. Bu filozoflara

göre akıl ve dil birbirinden bağımsız değildir ve de düşünceler ancak dil aracılığıyla var olurlar.

Düşünce dilde ifadesini bulan düşünmedir. Akıl ve dil birbirinden ayrılamaz, dilin olmadığı yerde akıldan söz edilemez. Dil aklın organonu, yani aracıdır. Düşünceler ancak ve ancak dil ile iletilebilirler; insan bu bakımdan düşüncelerini ancak dil ile başkalarına açabilir. Çünkü Aristoteles'in *Peri Hermeneias*'ta söylediği gibi; *Konuşulan/söylenen sözler ruhun (psykhe), yazılan sözler de konuşulan sözlerin simgeleridir*. Bu kavrayış dilin kendisini özünde bir olanak ve etkinlik olarak ele alır. *Energeia* olarak dil insanın konuşmasında kendini gösterir. Bu konuşmanın varolma biçimleri ise kültürel ve bilimsel yaratılardır.⁶

Dilin bu yanı onun sosyal yanına da gönderimde bulunur. Dilin gelişmesi ile sosyal alanın evrimi arasında etkileşimin olduğu açıktır. Bu bir toplumun kullandığı dil ile o toplumun kültürü arasında bir bağ olduğuna gönderimde bulunur.

Bu bakımdan W.von Humboldt ve L.Wittgenstein'in düşünceleri konumuz bakımından büyük bir önem taşır. Humboldt dil ile ulus arasında diyalektik bir bağ olduğunu söyleyerek her dilin kendine özgü bir dünya görüşü taşıdığını belirtirken, Wittgenstein farklı bağlamlarda olsa da, aynı görüşü devam ettirir. Ona göre "dil oyunları" ve "hayat formları" aracılığıyla bir toplumun konuştuğu dil ile o toplumun kültürel biçimlenmesi arasındaki bağı görebiliriz⁷.

O nedenle; İlk dil filozofu olarak Herakleitos'un kabul edilmesinde şaşılacak bir şey yoktur; çünkü varlık, düşünme ve söz arasında (dil) arasında doğrudan bağ kurma girişimini ona borçluyuz. Antik Felsefe genel olarak, insan, düşünme ve varlık arasında tözsel bir özdeşlik bağı kurmuştu ama bu bağ Herakleitos'un *logos* kavramıyla yasa bağlamı içine alındı. Ona göre, *logos* düşünme, dil varlığın arkhesidir. *Logos* varlığı anlamanın, bilmenin olanağıdır. Bu kavrayış dil ile varlık arasında determinist bir kavrayışa izin verir ki; buna göre, şeyler ile onların adları arasında zorunlu bir bağ vardır. Erkızan, "Türkçenin Bir Dünya Dili Olma Olanağı Üzerine Felsefi Bir İnceleme" adlı makalesinde (Muğlahaber 03.01.2015).

---

⁶ Geniş bilgi için bkz. Erkızan, H.Nur, "Türkçenin Bir Dünya Dili Olma Olanağı Üzerine Felsefi Bir İnceleme" www.muğlahaber.com.tr/turkcenin-dunya-dili-olma-olanagi-uzerine-felsefi-bir-incele-3- (Erişim Tarihi: 03.01. 2015)

⁷ Geniş bilgi için bkz. www.muğlahaber.com.tr/turkcenin-dunya-dili-olma-olanagi-uzerine-felsefi-bir-incele-3- (Erişim Tarihi: 03.01. 2015)

Demokritos'da bir bakıma aynı anlayışı sürdürür. O da doğal gerçeklik ile kültürel alan arasında ayırım yapmaz ve sözü insan ruhunu bir ayna gibi yansıtan şey olarak görür. Aslında bu anlayış belli anlamda Aristoteles tarafından da paylaşılır. Özetlemek gerekirse; Pre-Sokratik filozofların bu doğacı tutumları Sofistlere gelinceye kadar genel olarak devam ettirilmiştir. Ancak; Sofistlerle birlikte dilin doğal bir fenomen olarak algılanması sona ermiştir. Onlara göre; dil, ayrı ve bağımsız insani bir fenomen olarak ele alınmalıdır. Bundan böyle, *thesei-phusei* ayırımı doğal ve insani olanın ne olduğu konusundaki tartışmalarda yer alır. Platon'un *Kraytlos*, *Sofist* ve *Parmenides* adlı diyaloglarında dil üzerine tartışmalar bu bağlamda sürer ve ana sorun olarak da ad verme ve adların şeylere uygunluğu ele alınır (Altınörs 2003: 81-84).

Antik Felsefede dil üzerine olan bu görüşler daha çok nesnelere adlandırma ve bu adlandırmanın nesnelere uygunluğu çerçevesinde kendini göstermiştir. Dilin analitik bir kavrayışla ele alınması ancak Aristoteles ile mümkün olmuştur. Özellikle *Peri Hermeneias* bu bakımdan çok önemli bir yere sahiptir. Aristoteles 163-8 satırları arasında şöyle der:

Konuşulan/Söylenen sözler (spoken words) anlıksal/ruhsal içeriklerin (psykhe), yazılan sözler de konuşulan sözlerin simgeleridir. Yazı nasıl tüm insanlarda bir değilse, konuşulan/söylenen sözcükler de bir değildir. Ancak bunların doğrudan imi oldukları içerikler ve bu anlıksal içeriklerin kendilerine benzedikleri şeyler herkes için aynıdır.

Aristoteles, yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi, dil konusunu adlar ve onların şeylere uygunluğu tartışmasının dışına çıkarır ve yeni bir yön verir. Ona göre; adın tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Bir ad eğer bir oluşu ifade ediyorsa anlamlı olacaktır. Aristoteles böylelikle Sofistlerin rölativizmlerini aşar ve farklılığın biçimsel olduğu yönünde fikir belirtir. Şeyler farklı dillerde farklı sözlerle dile getirilebilirler ama içerikler aynıdır. Bana göre dünden bugüne kadar devam eden tartışmaların kaynağında esas düşünce yer almaktadır.

2. BÖLÜM

CASSİRER'İN DİL FELSEFESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Cassirer'in dil felsefesi ana başlıklı bu tezimizin en önemli konusuna giriş yapacak olursak; buraya kadar değindiğimiz nokta Cassirer'in dil felsefesi anlayışında kümülatif ilerlediğini görmek oldu. Birinci bölüm Cassirer'i etkileyen fikirlerin savının temelini oluştururken, kimlerden yola çıktığını anlatan bir bölüm. Bu bölüm de ise, asıl meselemiz olan Cassirer'in dil felsefesi bize ne anlatır ve nasıl ilerler? Cassirer'in bize sunduğu dil felsefesi sistemli ve tutarlı mıdır?

Dilin kökenine ilişkin yapılan açıklamalardan herhangi birine bağlı kalmamakla birlikte daha çok kültürel ve rasyonalist bir kavrayış içinden dil meselesini ele almayı deneyeceğim. Ancak bu dilin kökenine ilişkin yapılan diğer açıklamaları yanlış bulduğum anlamına gelmez. Kültürel ve rasyonalist bakış açısını benimsemem onların ele aldığım konuyu aydınlatmak bakımından daha elverişli görünmelerini sağlamaktır.

Dilin kökenine ve bir yetenek olarak onun ne olduğuna ilişkin çok çeşitli açıklamalar söz konusu olsa da onların başlıca şöyle ifade edilebilir:

- i) mitolojik/teolojik
- ii) mimolojik/spekülatif
- iii) kültürel/antropolojik
- iv) empirist/davranışçı
- v) rasyonalist/nativist
- vi) evrimsel/biyolojik.

Yukarıda anılan açıklamaların ayrıntılarını burada vermemiz konumuz bakımından gerekli olmamakla birlikte onların bize gösterdiği şu gerçeğin altını çizmemiz gerekir. Dilin kökeni ve onun bir yetenek olarak ne olduğu sorusu tek bir açıklamaya indirgenemeyecek kadar kompleks bir durum arz eder.

E.Cassirer dili tarihsel kültürel bağlam içerisinde ele alır. Ona göre, tarihsel olarak dil üç aşamadan geçmiştir. Birinci aşamada (mimik) çıkarılan sesler aracılığıyla duygular yansıtılır. İkinci aşamada (analojik) önceki örneklere benzetilerek yeni göstergeler yaratılır. Üçüncü aşamada (sembolik) ise kavramsal düşünce görünüşe çıkar. Bu aşama soyut düşünceye tanıklık eder ki bilim, felsefe vb. etkinlikler ancak bu aşamada varlık kazanmışlardır; görünüşe çıkmışlardır. Şimdi bu noktada özellikle; Cassirer'in düşüncelerinin yanında Humboldt'un görüşlerini de hatırlamamız bize yeni bir ufuk açabilir.

Humboldt için belirli bir dil ile o dili konuşan ulusun/toplumun kültürü arasında diyalektik bir bağ vardır. Ona göre, her dil kendine özgü bir dünya görüşünü içerir ve her ulusun/toplumun dili ile dünya görüşü birbirini karşılıklı olarak etkiler. Yani, dil dünya görüşünü, dünya görüşü de dili belirler. Dolayısıyla; her ikisinden birinde meydana gelen değişim diğeri de değişmeye sürükler. Onun dil konusundaki görüşünün bir diğeri önemli yanı dilin bir etkinlik olarak görülmesidir. Bu anlayış insanı değişmez yapılar içinden değil, tam tersine, etkinlik içinde kavrama anlamına gelir. Dil, onu kullanan insanlar tarafından sürekli olarak yeniden gerçekleştirilen bir etkinliktir.

Humboldt için insan dil dolayımı ile kendini ifade eder. Başka bir deyişle; insan kendini dili aracılığıyla gerçekleştirir. Dil insanın yalnızca iletişim gereksinimini karşılamaz, o insanın bir iç gereksinmesini de ifade eder. Aristotelesçi bir ifadeyle söylenecek olursa; dil insanın ruhunu yansıtır. Dilin gelişmesi ise ancak ve ancak başkalarının düşüncelerine insanın kendini açması ama aynı zamanda kendi düşüncelerini de söz olayını somutlaştırması ile olanaklıdır. Özetlemek gerekirse; Humboldt için dil ile kültür arasında doğrudan bir bağ vardır. İşte Cassirer bu bakış açısından hareketle; dilin gelişmesi ile tüm düşünsel insani etkinlikler arasında içsel bir bağ görür (Altınörs 2003: 20-30).

Bu noktadan bakıldığında, bir toplumun veya bir insanın hangi aşamada olduğunu sormak mümkün olur. Çünkü insan soyut kavramlar oluşturma aşamasında bilim, felsefe ve sanat gibi etkinlikleri gerçekleştirebiliyor.

2.1 DUYUSAL İFADE AŞAMASINDA DİL

2.1.1. İfade Hareketi Olarak Dil- İşaret ve Kelime Dili

Herhangi bir formun karakteristik özelliğini kesin olarak belirlemek için , onu her şeyden önce kendi gerçek ölçüleri ile ölçmek gerekir. Bir form değerlendirme ölçülerine göre yarglanır, formun işlerliği bu ölçülere göre değerlendirilir. . (Cassirer, 2005a: 161).

Bu form dıştan getirilmemeli; bizzat biçim vermenin gerçek temel yasallığından elde edilmelidir. Burada vurgulanan formun kendi özgünlüğünde metafiziksel bir içkinliğe sahip oluşudur. Cassirer bu vurguyu dil eserinde şu ifadelerle izah eder;

“Hiçbir sağlam “metafiziksel” kategori, varlığa ilişkin olarak başka açılardan yapılan tespit ve sınıflandırmaların hiçbiri çok kesin ve sağlam biçimde temellenmiş görünseler bile, bizi böyle içkin bir başlangıç zorunluluğundan kurtaramaz.” Bu kategorilerin kullanımı ya da inşası mümkün olur mu? şeklinde sorunsala düştüğümüzde Cassirer, yöneltilen sorunsala yanıtı şöyledir;

“Bu kategorileri kullanma hakkı, kategorileri güvenilir bir veri olarak karakteristik form ilkesinden daha önemli olduğumuz değil, onları bizzat form ilkesinden türetebilecek ve anlayabilecek güce sahip olduğumuzda kesinleşir. Her yeni form, bu anlamda dünyanın yeni inşası demektir. Bu inşa ise sadece form için geçerli kıstaslara göre ve özel olarak gerçekleşir. İlk önce, biz kategorileri sağlam bir veri olarak karakteristik form ilkesinden daha önemli gördüğümüz zaman değil, tersine onları bizzat form ilkesinden türetebilecek ve anlayabilecek güce sahip olduğumuz zaman kesinleşir. Her yeni form, anlamda dünyanın yeni bir inşasını ifade eder; bu inşa ise özel, sadece form için geçerli kıstaslara göre gerçekleştirilir. (Cassirer, 2005a: 161).

Bilgi eleştirisi, özellikle özne ile nesne, ben ile dünya karşıtlığının basitçe kanıtlanamayacağını; onun, bilginin kabullerinden doğru temellendirebileceğini ve öncelikle

kendi anlamı içinde belirleneceğini gösterdi. Aynı durum, bilmenin dünyasının inşasındaki gibi, bütün gerçek bağımsız zihinsel fonksiyonlar için de herhangi bir anlamda geçerlidir.

Mitik ya da dilsel ifadenin incelenişi de, kendi başlangıcını, baştan itibaren tek tek ifade formlarına ve ifade yasalarına tarafsız olarak dalmayıp, ilk örnek ile kopya ve gerçeklik ile görünüş arasındaki, yani içteki ve dıştaki dünya arasındaki ilişki ile ilgili dogmatik kabullerden alırsa, kendi amacına ulaşmama tehlikesi yaşar. Bütün bu ayrılıkların sanat, dil ve mitos ile sınırlı olup olmadığının ve bu formların hepsinin, farklılıkların konumladıkları ayrı bakış açılarına göre gözlenip gözlenmediği ve buna göre, sınır çizgilerinin farklı çizilmesinin gerekip gerekmediği sorusu sorulmalıdır. İçteki ve dıştaki dünya arasındaki sabitleşmiş tözsel ayrılık, katı bir düalist tasarım, bu şekilde git gide geri plana atılır. (Cassirer, 2005b: 89).

Zihin kendi kendini ve “nesnel” dünyadaki karşıtını, sadece, bizzat onun içinde bulunan belirli farklılıkları, olgulara bakıştaki derin farklılıkları, olarak eklemek ve adeta onları bu olgulara yerleştirmek suretiyle kavrar. Dil de ilk olarak, dünyanın apayrı iki alanına, ayrılışının karşısında, dikkat çekici bir ilgisizlik, adeta açıkça zorunlu olarak dilin özüne aitmiş gibi görünüyor. Ruhsal içerik ve onun duyusal ifadesi burada birbirinin içine öyle yerleşmiş şekilde ortaya çıkar ki, ifade kesinlikle bağımsız ve kendi kendine yeten bir şey olarak diğerinden önce mevcut değildir ve daha ziyade ilk önce ruhsal içerik içinde ve duyusal içerik ile tamamlanır. Her ikisi, ifade gibi içerik de ilkin birbiriyle nüfus etme içinde olan şey haline gelirler.(Cassirer, 2005a:167).

Cassirer’in burada, içte olan varlık ile vurguladığı nokta mental alana işaret eder. Duyusal alandaki vurgusu ise fenomenal alandır. Onların birbiriyle ilişkilerinde aldıkları anlam, sadece biçimlenmiş ve hecelenen dil sesi değil, ayrıca içteki bir olayın en basit mimiksel ifadesi bile, bu birbirinden çözümlenmeyen karışmışlığı gösterir.

Bu olayın kendi içinde tamamlanmış ve sona ermiş etkinlik alanı oluşturmadığı; yani bilincin sadece adeta tesadüfi şekilde, başka şeyler hakkında geleneksel haber verme amacıyla, ortaya çıktığı kaynak olan bir etkinlik alanı oluşturmadığını; tersine içteki olayın bu görünüşte başkasına devredilişinin, ifadenin oluşumunun ve şekillenişin önemli bir faktörüdür. Bu noktada modern dil psikolojisini, dil problemini haklı olarak genel bir ifade hareketlerin psikolojisi problemi halinde düzenledi. (Cassirer, 2005a: 169).

Duyumcu görüşün duruş noktasından, bilincin sabit ve donmuş durumu ilk verili, hatta kesin anlamda genel verilidir. Bilincin süreçleri şayet kendi özelliği içinde tanınır ve dikkatle incelenirse, onlar durumların bağlanışına, saf bir toplama dayandırılır. Buna karşılık, hareket ve hareket duygusu, bizzat bilincin inşasında asıl unsurudur.

Faktör olarak incelendiği zaman, burada da hareketli olanın durgun olana değil, durgun olanın hareketli olana dayandırabildiği; psişik olanın tüm gerçekliğinin süreçler ve değişimler içinde yattığı; durumların sabitleştirmesinin ise, öncelikle soyutlama ve analizin tamamlayıcı eserini temsil ettiği kabul edilir. (Cassirer, 2005a: 169).

Mimiksel hareket, şayet, direkt ve duysal olarak var olan içindekinin ve dıştakinin, zihinsel olan ile bedensel olanı doğrudan bir birliği olur. Burada hiçbir şekilde sırf geçiş , mimiksel işaret vasıtasıyla gösterilen duyguya bu işaretin keyfi bir eklenişi hadisesi gerçekleşmez. Tersine her ikisi, duygu ve onun dışlaması, içteki olanın her coşkusu, saf psikolojik olarak tasvir edilebilen ve yorumlanabilen bir ilişki sayesinde, asıl olarak bedensel bir hareket içinde ifade edilebilir. Sürekli ilerleyen gelişme sadece, belirli hareketlerin belirli coşkularla daima tam bir denklikle bağlanarak, bu ilişkinin hep keskin bir ayrılaşmamasının gerçekleşmesinden ibarettir. Özetle Cassirer içteki ve dıştaki senteze vurgu yaparak yeni bir form inşasından bahseder. Bu form ikisinin sentezinden doğar.

Her yeni form, dünyanın yeni bir inşasını ifade eder. (Cassirer, 2009:161). Burada ruhsal ve zihinsel alandaki sentez etkinliğinden sonra oluşan ifade alanı vurgulanır. Bu ifade alanları bizi form kurmaya yöneltir.

Bu söylediklerimizi temel bir fikir altında toparlayacak olursak; Wunt bize bu konuda yardım edecektir. Şöyle ki, Wunt'a göre "insanın ilk bakıştan bugüne kadar ki gelişiminde kollar ve eller, onun nesnelere yakalamakta ve elde etmekte kullandığı organlar olarak etkilidirler. (Cassirer, 2005a:170).

İlk olarak, gerçekten geri çekilmiş nitelikteki ve ayrıca sürmekte olan bir gelişimin sonuçları itibariyle önemli parçalarını teşkil eden aşamalı değişimlerden biri ise, insanı ona yakın hayvanların benzer etkinliklerinden, özü itibariyle sadece dereceleri bakımından üstün kılan kavrama organlarının bu ilk başta en ilkel formun ulaştırır. Oluşsal olarak incelendiğinde, bu ilk baştaki sözsüz ifade formu, ima etme fiilini kadar zayıflayan kavrama hareketinden başka bir şey değildir. Çocukta bu forma, ilk baştakinden daha sonraki formlara kadar bütün mümkün geçişlerde rastlarız. Bir çocuk kendine uzak olduğu için hemen

dokunmadığı nesnelere elleriyle erimeye çalışır. Bununla ise, yakalama hareketi doğrudan yorumlama hareketine döner. Sık sık tekrarlanan nesnelere yakalama denemelerinden sonra özellikle yorumlama hareketi bu şekilde bağımsızlaşır(Cassirer, 2009: 166).

Görünüşte çok bağımsızlaşma adımı, hayvani olandan özel insani gelişime doğru giden yolda, şimdi en önemli aşamalardan birini oluşturur. Çünkü hiçbir hayvan, kavrama hareketinin karakteristik değişimini ifade eden işaret edici jestlere ulaşamaz. En gelişmiş hayvanlar bile, ilk ve eksik parçaları dışında, ilk olarak duyumları yoluyla “ uzağı kavrama” ya erişemezler. Gelişmenin bu tarihsel seyri dahi, “uzağı kavrama” fiilinde tipik genel zihinsel anlam niteliğinin saklı bulunduğu gösterir. Dilin kendisi, bu ilişkiyi, konuşma ve bildirme ifadelerini, gösterme ve işaret etme ifadeleriyle bağlanarak ispatlıyor gibidir. (Cassirer, 2005a: 176).

Cassirer burada Hint Avrupa dillerinden örnek verir. Bu dillerde gösterme jestlerine ve işaret temellerine değinir. Şu şekilde izah edilir;

Hint Avrupa dillerinde “ bildirme” fiili, genellikle işaret etme fiiline dayanır. Gösterme jestlerinin incelenmesi yerinde, iki temel ve esas sınıftan, taklit eden jestlerin sınıfından hareket edilirse, elbette işaret dilinin başka türlü değerlendirilmesi gerekir. Çünkü taklit, bütün serbest zihinsel etkinlik formlarının karşısını oluşturur. Taklitte ben, dıştaki etkinin ve onun özelliğinin içinde tutuklanmış kalır; ben dış etkiyi, tüm gerçek kendiliğindenliği işlemez hale getirecek şekilde ne kadar çok tekrarlırsa, taklit kendi amacına o kadar mükemmel erişir. (Cassirer, 2005a: 180).

Kültür toplumların işaret dillerinin, doğrudan duysal, yani taklit edici işaret yanında, ifade edilmesi onu sadece dolaylı olarak gösteren “ sembolik işaretler” adı verilen işaretlere de yeterince sahip oldukları görülmektedir. Fakat bu sembolik işaretlerde mesela Katolik bir papazın dilinde mevcut ve Jorio tarafından ayrıntılı incelenmiş olan Napoli dilinde olduğu gibi ilkel formlar değil, tersine ses dili formunun sürekli ve belirleyici olarak etkilendiği çok karmaşık yapıları söz konusudur. Buna karşılık, işaret dilinin özel ve tek başına içeriğine geriye doğru ne kadar çok gidilirse, bütün sırf “ kavram işaretleri” o kadar çok azalıyor ve basit “ şey işareti” onların yerini alıyor gibi görünmektedir. (Cassirer, 2005a: 186).

Bundan dolayı, içinde bütün geleneksel keyfiliklerin işlemez hale geldiği saf bir “doğal” dil örneğine ulaşılabileceği düşünülebilir. Hal böyle olunca, mesela Kuzey Amerika yerlilerin işaret diliyle ilgili olarak, kendi kaynağına göre sadece çok az jestin “geleneksel”

olduğu, buna karşılık apaçık doğal olguların basit taklidinin çok daha üstünlük taşıdığı söylenebilir. Sadece verilmiş duyusal algılanabilir nesnelere bu sözsüz taklit niteliği belirgin hale getirilirse o zaman böyle bir yöntem zihnin serbest ve özgün bir faaliyeti olarak dile henüz yeterince yol gösterici olamaz denilebilir.

Böyle olmakla birlikte burada, “işaret etme” gibi “taklit” in aynı şekilde “gösterme” fonksiyonu gibi mimiksel fonksiyonun , bilincin mutlak yalın ve benzer biçimli başarısını ifade etmediği, tersine işaret etmedeki gibi taklitte de farklı zihinsel kaynak ve anlam unsurlarının birbiriyle iç içe geçtiği dikkate alınmalıdır. Aristoteles’te de dildeki kelimeler “taklit ürünleri” olarak gösterilir ve insan sesinin taklit için uygun ve oluşturulmuş organ olduğu söylenir. (Cassirer, 2005a: 190).

Cassirer duyusal ifade alanı dil felsefesinde ilk alandır. Bu aşamadan sora mimiksel aşamaya geçinecektir; bu aşamada bilgide üretim söz konusu olacaktır. Aşağıda bu ifadenin genel ve detaylı açıklaması mevcuttur.

2.1.2. Mimiksel Benzerliğe Dayalı Olan Semboller

Dil ve kelime tamamen öznel tasarlama ve düşünüyör olma çerçevesi içinde kapanıp kalır mı ya da adların dünyası ve gerçek varlığın dünyası arasında derin bir ilişki mevcut mudur; bizzat adların içsel bir “nesnel” doğruluğu ve uygunluğu var mıdır?

Sofizm kelimenin böyle bir nesnel geçerliliğini reddederken, Stoa ise savunur; fakat bizzat soru koyma formu, olumlu kararda olduğu gibi olumsuz kararda aynı şekliyle kalır. Temel kabul, bilginin görevinin şeylerin özünü aksettirme ve kopya etme olmasıdır ki, dilin değerinin reddedilmesi gibi, savunulmasında da, bu temel kabulden hareket edilir.

Stoa, bilgi ve varlık arasında doğal akrabalık gibi, kelime ve anlam arasında da yani taklit ve gerçek arasında da doğal bir ilişki, bir uzlaşma olduğunu iddia ederek, bu çıkarımdan kaçmayı boşuna dener. Kelimenin varlığı tamamen ya da kısmen Dilsel ilke olarak sadece benzerlik ve uyumluluk değil, aynı zamanda ve karşıtlık ve zıtlık geçerlidir. Uyumluluk, karşıtlık haline gelir; benzerlik ve zıtlık haline gelir. Bu kötü şöhret sahibi karşıtlık vasıtasıyla açıklamanın, etimolojisinin gelişmesinde hangi dehşetli etkiye sahip olduğu bilinmektedir. (Cassirer, 2005a: 195).

Kelimeler, şeylerin taklitleri olarak değil, öznel duygu durumları olarak kavrandığında da, Epikür'deki gibi nesnelere özelliğinden değil, daha ziyade konuşmanın özel ilgi/izin ifade etmeleri gerektiğinde, dil incelemesi kendi normunu değiştirirse bile, esas itibarıyla henüz aynı ilkenin etkisi altında bulunur.

Kopya görüşü doğru olarak kabul edildiği zaman, aynı anda, bizzat aynı çoklukta kopya çıkarmış olmanın, **içteki** ya da **dıştaki** bir şey olup olmadığı, yani onun, şeylerin ya da duygularının tasarımların bir birleşimi olup olmadığı tartışılır. Yani kopya çıkarmanın bir duygu tasarımı ve bileşimi olduğu gibi, ayrıca şimdi öncelikle kendi en net ifadesini de kazanmak zorundadır. Çünkü dil, yaşantının akışını yakalama konusunda şeylerin doğrudanlığını yakalamak kadar hak iddia edemez. Bu akışı ifade etmeyi denemelerinde dil çoktan bırakmıştır. Cassirer bunu en güzel ifadelerinden biri ile taçlandırır.

“Gönül konuşursa, o zaman konuşan, artık gönül değildir.” (Cassirer)

Böylece dil, kendi saf formuna göre, duyusal duyulmama ve duygu dünyasının somutluğu ve doluluğunu yeniden yansıtmaya başlar. Gorgias'ın “ konuşan konuşur ama, renkler ve şeyler değil” itirazı, eğer biz “nesnel “ gerçeklik yerine “ öznel” gerçekliği yerleştirirsek, çok ağırlıklı biçimde geçerli olur. Bu öznel gerçeklikte istisnasız bireysellik ve en yüksek kesinlik egemendir. Buna karşılık, kelimelerin dünyasında genellik, yani salt şematik işaretlerin kesintisizliği ve çok anlamlılığı egemendir.

Genel olarak dil gelişimde üç silsile gösterilebilir. Bu silsile içinde dil, kendi gerçek formuna doğru olgunlaşır ve kendi içsel özgürleşmesini gerçekleştirir.

Cassirer'in Dil Gelişim Silsilesi:

*Mimiksel Evre

*Benzerlik Evresi

*Sembolik Evre

Lakin bu üçlü bölümlenme, soyut bir şema niteliği taşımaz. Fakat bu şema verili dil olgularının sınıflama ilkesi olarak kullanılabilir. Ayrıca onda, dilin inşasında mevcut olan fonksiyonel yasa ki bu yasa başka alanlarda, bilgi ya da sanat alanında da tümüyle belirli ve karakteristik yansıma gösterir ve görüldüğü ölçüde, somut içerikle dolduracaktır. Biz ses dilinin gerçek köklerine, geriye doğru ne kadar çok geri gidebilirsek, o noktada, içinde işaret

dilinin de kökleştiği mimiksel temsil ve işaret çevresinde tam olarak tutuklanmış olduğumuzu görürüz. Sesin aradığı şey, duyusal etkiye olabildiğince yaklaşmak ve bu etkinin çok çeşitliliğini, mümkün olduğu kadar ona uygun taklit etmektir.

Cassirer'in taklit konusunda verdiği örnek ilgi çekicidir. Şöyle ki ; çocuk dilinin gelişiminin büyük ölçüde egemen olduğu gibi, aynı zamanda "ilkeler" in dilinde de çok kuvvetli biçimde ortaya çıkar.

Dil burada somut tek olaya ve onun duyusal imgesine henüz o kadar dar biçimde yaslanır ki, adeta olayı sesle tüketmeyi dener ve genel bir adla yetinmeyip, olayın bütün kendine özgü ince ayrıntılarına, özel ve bu durum için belirlenmiş ses nüanslarıyla da eşlik eder. Bunun örneği, mesela bir etkinliği bir durumu ya da bir özelliği tasvir eden ve buna göre sadece bir fiille bağlanabilen zarflar tarafından yapılır. Sembolik evre aşamasında cümlelerin öğeleri olarak fiil ve zarf ve diğer öğelere tekrar değinilecektir. (Cassirer, 2005a: 195).

Dil gelişiminin ilerleyen sürecinde, doğrudan doğadaki ses yansıması biçiminin geride kalması konusunda çeşitli örnekler taşıyan ileri düzeyde gelişmiş birçok kültür dili vardır. Belirli yansımaları ifadeler, yerkürenin bütün dillerine yayılmış bulunmaktadır. 16. ve 17. Yüzyılın dil ifadesi yansımaları oluşumlarda insanlığın ilk ve temel dilinin anahtarını , "lingua adamica" yı (temel dil) doğrudan elde edilebileceğine inandı.

Bugün bu ilk dil dünyası elbette dilbilim araştırmaları eleştirel ilerleyişle yavaş yavaş yok olup gitti. Fakat dil, oluşumunun ilk dönemlerinde, anlam ve ses sınıflarının birbirini nasıl karşılaştıklarını; ilk kelimelerin bütününün, hepsi belirli fonetik materyallere bağlanmış ve bu materyallerden inşa edilmiş olan belirli gruplara nasıl ayrıldığını kanıtlamaya çalışan bazı denemeler her zaman bulunmaktadır. Ve artık yeni dillerin karşılaştırma yoluyla canlandırarak gerçekten yeniden kurulması yoluna erişme ümidi kalmadığında da, yansıma ilkesi, dil oluşumunun görece en eski tabakaları hakkında dolaylı fikir edinebilme vasıtası olabilecek bir araç olarak kabul edilir. (Cassirer, 2005a: 198).

Peki mimiksel evreden benzerlik evresine geçiş nasıl sağlanır? Mimiksel ifade aşamasında benzerlik ifadesi aşamasından benzerlik geçiş, belki açık şekilde, müziksel hece vurgularını, kelimelerin anlamlarına ayırmak ya da formel gramatikal belirlemelerin ifadesi için kullanan dillerde kendini gösterir.

Biz, burada saf anlam fonksiyonu bizzat duyusal sedaya tamamen yapıştığı ve ondan ayrılmadığı ölçüde mimiksel etkinlik alanına tam olarak yakın bulunuyor gibi görünüyoruz. Hint Avrupa Dilleri ile ilgili olarak Humbolt, bu dillerde tek tek hecelerın ton yükselmelerin ayrımlaşması ve vurguların farklılaşması vasıtasıyla, konuşmanın şarkı biçimine ya da şarkıyı andıran bir konuşma şekline dönüşebileceğini, mesela Siyam dillerinin vurgu aşamalarının, mimiksel bir ses dizisiyle tam olarak mukayese edilebileceğini söyler. Yükselip, alçalan vurgularla anlamlar belirginleşir. Özellikle fiilin vurgusu olumlu ve olumsuz bir anlam taşıyabilecek niteliktedirler. (Cassirer, 2005a: 200).

.Ses ve anlam arasındaki bu benzeşim uygunluğu, mesela kullanımda, yani hem vurgularda hem de ses ikilemesi vasıtası kelime ve formların oluşumunda, ilaveten söz diziminde kullanımında olduğu gibi, dil oluşumunun çok yaygın ve tipik temel vasıtalarının fonksiyonunda daha açık ve etkili şekilde görünür. İkilemede ilk bakışta tamamen taklit ilkesi egemen olmuş gibi görünmektedir.

Sesin ya da hecelerinin ikilenmesi, yalnızca kesin nesnel özellikleri gösterilen şeylerde ya da olaylarda, en mümkün sadakat içinde ifade etmeyi belirler gibidir. İkileme ile başladığımız örnek üzerine devam edelim. Mesela Amerika yerli dillerinde, ikilemesi fiil formu nasıl “gerçek olmayan” bir davranış tarzına işaret etmek için davranışın sadece niyet ya da tasarımdan ibaret olduğunu, ama bilfiil tamamlandığını ifade etmek için kullanılmaktaysa, aynı şekilde bir davranışın ya da olayın çok ince modal farklılıkları da yalın ses tekrarı aracılığıyla anlatılabilir. (Cassirer, 2005a: 207).

İkileme bir eylemin zaman aşamasının belirlenişinde, geçmiş zamanın ifadesi olarak kullanıldığı gibi, aynı şekilde gelecek ya da şimdiki zamanın ifadesi olarak kullanılır. İkileme, niceliksel ifade alanında saf bağıntı belirlemeye geçtiğinde, onun saf formel işlerliği daha net biçimde ortaya çıkar. Bundan sonra o, kelimenin içeriksel anlamını değil, kategorisini belirler. Sırf kelime formu içinde açıkça gramatik kategori ortaya koymayan dillerde bir kelime, bir gramer sınıfından bir diğerine, çoğunlukla ses ya da hecelerın ikilenişleriyle yerleştirilir; mesela bir isimden bir fiile dönüştürülür. (Cassirer, 2005b: 161).

Dil saf benzetme ya da taklit ifadesinden hareket ettiğinde de, dilin bu ifade çevresini sürekli genişletmeye ve aşmaya nasıl çabaladığını başka kategorilere de yerleştirilebilen bütün olgularda açıkça ortaya çıkar. Dil fonetik işaretin çok anlamlı oluşunun eziyetini gerçek üstünlük haline getirir. Genel geçerli anlam fonksiyonu içinde dil, Kendini bugüne kadar içinde ifade ettiği duyusal örtülerden adeta sıyrılır: mimiksel ifade ya da benzerlik

ifadesi kendi başka türlüğü içinde ve bu başka türlüük vasıtasıyla yeni ve derin bir zihinsel içeriğin taşıyıcısı haline gelen saf sembolik ifadeye boyun eğer.

Sembollerle ilgili tüm sistemlerin en karışık olanı dildir. Sebebi ise dilin burada tartıştığımız semboller olmasıdır. Kelimeler, sembollerdir ve her dil bir semboller sistemidir. Bu sistemlerde her sembol, insan onları öylece karara bağladığı için, belli bir şeyi temsil eder. İnsanoğlu sesleri icat etmekte ve onları sembolleştirmektedir. Kelimeler daha sonra anlamlar kazanarak şeyleri temsile etmeye ve gösterge haline gelmeye başlarlar. Zarflardan, sıfatlardan, fiillerden söz ederler. Cümleler inşa ederler. Artık semboller daha bir anlam kazanmıştır. Çünkü sembollere hisler yüklenmiştir. Ünlem ifadeleri buna örnektir. Kelimelerde gizli mana yüklenmiştir.(Hospers, 2002;30).

Buradaki temel kabul, bilginin görevinin şeylerin özünü aksettirme ve kopya etme; dilin görevinin bilginin özünü aksettirme ve kopya etme olmasıdır ki, dilin değerinin reddedilmesi gibi, savunulmasında da bu temel hareket ön görür. (Cassirer, 2009: 174).

Mimiksel ifade temsil ve işaret alanına götürür. Sembol aşamasına yönelten evredir. Duyusal ifade alanında başlayan dil felsefesi mimiksel alana doğru yöneltirken; mimiksel alanda Görsel alana sevk edecektir. Peki görsel alan dil felsefesinde ne gibi bir katkı sağlar ya da burada Cassirer neleri vurgular bir bakalım.

2.2 GÖRSEL İFADE AŞAMASINDA DİL

2.2.1. Mekân ve Mekânsal İlişkilerin İfadeleri

Duyumsamanın maddesi hiçbir zaman saf kendinde ve her biçim verme öncesinde yoktur. Bu madde, kendi ilk konumlanışı içinde bile bir zaman mekân formu ilişkisine kapalıdır. Fakat bu ilk basit belirsiz işaret, bilginin sürekli gelişiminde belirginlik kazanır. Basit bir arada olma imkânı ve arka arkaya olma imkânı zamanın ve mekânın bütünü olarak, aynı zamanda somut ve genel bir yer düzeni olarak gelişir.

Dilin, zihnin yansıması olarak bu kökten sürecinde her hangi bir şekilde yansıtması beklenebilir. Gerçekten, Kant'ın , "görüsüz kavramların boş olduğu" sözü kavramların mantıki belirlenişi için olduğu gibi dilsel işaret için de geçerlidir. (Cassirer, 1988: 85).

Dilin, en soyut oluşumları da, dilin ilk başta kökleştiği birincil seyir temeli ile ilişkisine çok açık biçimde işaret eder. Fenomen alanda seyir formlarıyla görüp zihinsel alanda bunun sentezi yapılır. Burada da, anlamın alanı duyusallığın alanından kesin biçimde ayrılamaz; tersine her ikisi yeniden en sıkı şekilde birbirine karışmış halde bulunur. Bundan dolayı, bilgi eleştirisinin bilginin inşasında zorunlu bir unsur saf nesne kavramı gibi ben kavramının da bir şartı olarak gösterildiği saf seyrin dünyasına duyumlamanın dünyasından doğru atılacak adım, dilde kendi tam yeterli yansımasına sahiptir.

Dilde de “ **seyir formları**” vardır; bu formların inşasında, dilde hakim olan düşsel sentez sistemi görülür. Dil, sadece bu formların ortamında, yani zaman, mekân ve sayı fikirleri vasıtasıyla kendi esas mantıki işlerliğini; izlenimlerin biçimlenişini gerçekleştirebilir. (Cassirer, 2005b: 209).

Her şeyden önce dilde, duygusal ve zihinsel ifadenin bu iç içe oluşunu tam olarak kanıtlayan, mekânsal seyirdir. Dilin zihinsel süreçlerin anlatımı için oluşturduğu en genel ifadelerde mekânsal tasarımın mutlak yardımı doğrudan doğruya oldukça açık bir biçimde ortaya çıkar. En yüksek düzeyde gelişmiş dillerde dahi, zihinsel belirlemelerin mekânsal belirlemeler vasıtasıyla bu “ mecazi” anlatımına rastlanır. (Cassirer, 2005a: 210).

Özellikle ilkel halkların dilleri, hareketler ve etkinliklerle ilgili bütün mekânsal belirlemeleri ve farklılıkları, adeta doğrudan resim yapar gibi ve mimiksel olarak çok açık ifade haline getirme bakımından üstündürler.

Mesela, Amerikan yerli dilleri herhangi bir genel gitme işaretini pek fazla tanımazlar. Bu diller aşağı doğru ve yukarı doğru gitmeyi ifade etmek ve ayrıca hareketin başka ve çeşitli ince ayrıntıları için bu işaret yerine başka özel ifadelerle sahiptirler. Aynı şekilde hareketsizlik ifadesinde, belirli bir alanın içinde ve dışında veya üstünde ve altında bir şeyin etrafında bulunma; suda, ormanda vs. bulunma tamamen ayrı olarak anlatılır. (Cassirer, 2005a: 216).

Cassirer başka bir örnekle bunu daha net izah etmeye çalışır. Dil ve ifade birçok yönden ele alınabilir. Cassirer burada bir kelimenin birden çok anlama geldiği Java dilini örnek verir.

Java dilinde, on farklı bulunma ve yirmi farklı oturma biçimi özel bir kelime vasıtasıyla ifade edilir. Yine bunu destekleyecek bir örnek ile devam edecek olursak; şöyle

ki, bizim kullandığımız “ adam hastadır” şeklindeki bir cümle, farklı Amerikan dillerinde öyle ifade edilir ki bu cümlede beyanın ilişkili olduğu öznenin, konuşandan ya da söz yöneltmiş olandan az ya da çok uzaklıkta bulunup bulunmadığı, bu öznenin her iki özne tarafından görülebilir olup olmadığı anlatılır. (Cassirer, 2005a: 218).

Dilsel düşünmenin ortak, bilgi eleştirel bakımından çok önemli olan niteliği açığa çıkar. Kant duysal seyirde saf kavrama yetisi kavramlarının kullanımı mümkün kılmak için üçüncü bir şey; içinde duysal seyir ve saf kavrama yetisi kavramlarının kendinde olarak tümüyle benzemez biçimde oldukları halde birbiri ile uzaklaşmak zorunda oldukları bir aracı talep eder. (Cassirer, 1988: 62) .

Bu uzlaştırmayı bir yandan akıcı, diğer yandan duysal olan “ aşkın şema “ içinde bulur. Bu bakımdan Kant’a göre şema salt imgeden ayrılır. İmge üretici hayal gücünün ampirik yetisinin bir üretimidir, duysal kavramların şeması (mekândaki figürler olarak) a priori hayal gücünün bir üretimi ve adeta süslü maskarasıdır. Bu nedenle de buna göre imgeler her şeyden önce mümkün olabilirler; fakat daima işaret ettikleri şema sayesinde kavramlarla bağlanmak zorundadırlar. Ve kendinde şemayla tam olarak örtüşmezler.” (**sembolü önceler**) dil imgeleri duysal olarak kavranabilir ve temsil edilebilir kılmak için bütün akılcı tasarımları ilişkilendirmek zorunda olduğu böyle bir “ şemaya” , mekânsal içerikleri ve ilişkileri ifade eden adlara sahiptir. (Cassirer, 2005a: 220).

Dilin, içerik ve ilişkileri mekâna yansıtması ve mekân içinde benzer şekilde “kopya etmesiyle ,bütün düşünsel ve düşüncede var olan ilişkiler dilbilimci için öncelikle kavranabilir olmuştur. Bir arada, yan yana ayrı olma ilişkilerinde öncelikle en farklı niteliksel ilişkilere bağlılıkları karşıtıkları anlatma vasıtası elde edilir. Bu ilişki, dilde görülen ilk mekân kelimelerinin oluşumunda bile anlaşılabilir ve aydınlatılabilir. Mekân kelimeleri, tamamen doğrudan duysal alanda kök salar; fakat diğer taraftan onlar kendisinden saf ilişki ifadelerinin ortaya çıktığı ilk nüve niteliğindedirler.

Böylece mekân kelimeleri, “ akılı olana” dönük oldukları kadar aynı derecede “ duysal olana da dönüktürler. Çünkü onlar kaynakları itibariyle tamamen maddi karakterli oldukları zaman, öncelikle dilin kendine özgü form dünyası onların içinde gerçekten açılır. İlk unsura gelince; o daha mekân kelimelerinin ses düzeyinde meydana çıkar.

Mekân ifadeleri ve çekim bağıntılarına gelince, Cassirer olayı şöyle ifade eder; çekim eki mekânı zorunlu kılar. Bir diğer işaretler olarak; mekân işaretleri ile şahıs zamirlerinin

bağlantısı, doğrudan dil tarihsel açıdan o kadar dardır ki, onlardan bazılarını önceki ya da sonraki olarak ayırmamız, temel ve türetilmiş olanları seçmemiz oldukça güçtür.

Humboldt, “ *Bazı Dillerdeki Zamirlerle Yer Zarflarının Akrabalığı*” üzerine adlı makalesinde şahıs zamirlerinin adlandırılmasının genellikle yersel anlama ve kaynağa dayandığına kanıt getirmeyi denemekte iken modern dil araştırması, birçok dilde bulunan işaret zamirlerinin karakteristik olarak üçe ayrılışını, çoğunlukla kişilerin ben, sen ve o şeklinde asıl ve doğal bir üçe ayrılışına dayandırmak suretiyle ilişkiyi tersine çevirme eğilimindedir. (Cassirer, 2005a: 228).

Cassirer zaman ve mekan olguları bakımından Kant’dan oldukça etkilenmiştir. Kant fenomen alanı algılamak zaman ve mekan üzerinde oldukça durmaktadır. Birey dış dünyayı bu iki temel unsurla değerlendirir. Cassirer zaman konusunda nasıl düşünür ve bunu asıl açıklar bir bakalım.

2.2.2. Zaman bildirimi

Dil, zamansal ilişkileri tam olarak ayırmak ve adlandırmak için, mekân belirlemelerinin ve mekân işaretlerinin oluşturulmasından daha karmaşık ve daha güç olan önemli bir görevi gerçekleştirmelidir.

Anların bilince, hiçbir zaman nesnel seyrin eşyaları gibi eş zamanlı ve “ hep beraber” verilmiş olmamaları, zaman unsurları olarak bu unsurların karakteristiğidir. Mekânsal seyir içinde kendiliğinden bir bütüne bağlanıyor gibi görünen bölümler, birlikler burada dışarıda bırakılır: Bir belirlemenin varlığı diğerinin var olmaması ve çok yönlü olmasından dolayı anlamına gelir. Bundan dolayı zaman tasarımının içeriği hiçbir zaman doğrudan seyirde kesinleşmiş değildir; zaman tasarımında birleştirici ve ayırıcı, analitik ve sentetik düşünmenin kesin payı mekân tasarımında var olandan daha kuvvetli ölçüde görülür. (Cassirer, 2008:45).

Dil kendine açılan her yeni anlam çerçevesi için yeni bir ifade vasıtası oluşturmaz; tersine, dilin gücü işte belirli bir verili malzemeyi farklı şekillerde biçimlendirmeye bu malzemeyi içeriksel olarak değiştirmek sizin başka bir görevin hizmetine vermeye ve böylelikle malzemeye yeni bir zihinsel form damgalamaya muktedir olmasından ibarettir.

Mekânsal ve zamansal yakınlık ve uzaklığın nesnel olarak birbirini gerektirmesi mekânsal olarak uzak bölgede gerçekleşen şeyin bu şeyden bahsedildiği an içinde zamansal

olarak da geçmiş ve geride kalmış bir şey olmasıyla açıklanmaya çalışılır. (Cassirer, 2008;50).

Yine Kant'dan yola çıkacak olursak; Kant üç farklı mümkün zaman ilişkisini konumlama ve eş zamanlı varlık ve arka arkaya geliş, sürekli var olma kurgusundaki akılcı temeli ve şartı, karşılıklı etkileme ve nedensellik, tözsellik önermeleri olarak adlandırılan üç sentetik temel önermede ve deneyim benzerliği gördü. (Cassirer, 1988: 149).

Fizikteki genel rölativite teorisi yönünde ilerleme ve zaman kavramının bu teoride yaşadığı dönüşüm, bu görelî yalın ve Newton mekaniğinin temel formunu kopyalayan zaman şemasının yerine, bilgi eleştirisi bakımından da karmaşık olan belirlemelerinin getirilmesi gerektiği gösterdi.

Zaman duygusundan zaman kavramına geçişte genel olarak üç farklı aşama; zaman bilincinin dilde bulunduğu yansıma için kesin anlam taşıyan üç aşamaya ayrılabilir. İlk aşamada bilinç, yalnızca kendi kendinde hiçbir sürekli ayrımlaşma yaşamamış olan şimdi ve şimdi olmayan nesnenin egemenliği altındadır. İkinci aşamada belirli zamansal formlar birbiri karşısında ayrılmaya başlar. Tamamlanan davranış tamamlanmayandan, süren fiil geçip gitmiş fiilden ayrılmaya başlar; öyle ki zamansal hareket biçimlerinin belirgin farkı, en sonunda soyut düzen kavramı olarak bağıntılı zaman kavramı kazanılan ve farklı zaman aşamaları kendi karşıtlığı ve kendi karşılıklı sınırlanmışlığı içinde açıkça ortaya çıkana kadar apaçık hale gelir. (Cassirer, 2005b: 300).

Mekân bağıntılarında olduğu, zaman bağıntılarıyla ilgili olarak da bu bağıntıların bilinçte hemen ilişkiler olarak gerçekleşmemesi; tersine onların saf ilişki niteliğinin sadece başka belirlemelerle, özellikle şey niteliği ve özellik niteliğiyle karşılarak ve perdelenerek ortaya çıkması söz konusudur. (Cassirer, 2005a: 330).

Nihayetinde zamanın oluşumu konusunda bir zaman ölçümü formunu önceden kabul eden, sonuçta zamanı net bir belirli nicelik değeri olarak kabul eden dilsel ifadeler, zaman fikrinin birincil aşamasından çok uzaktadırlar. Gerçekten bakılırsa, burada biz elbette dilin çevresi dışında gösterilen ve çözümünü, bilimde olduğu şekliyle bilinçli refleksiyondan doğmuş yapay işaret sistemlerinde bulunabilen bir görevin hemen öncesinde bulunmaktayız. Şüphesiz dil, bu yeni işleyiş için de, kendi içinde kesin bir ön hazırlık taşır: Çünkü bütün tam

matematiksel ölçmelerin temelini oluşturan sayı işaretleri sisteminin gelişmesi, sayı sıfatlarının gelişerek oluşmasına bağlıdır. (Cassirer, 2005a: 227).

Üç farklı, fakat birbirine sıkıca bağlı ve diğeriyle karşılıklı olarak sıkı biçimde ilişkilendirilmiş olan aşamalarda dil, üç temel fikri; zaman, mekân ve sayıyı geliştirir ve böylelikle öyle bir temel oluşturur ki, **dünya kavramının** birliğini amaçlayan olguları akılcı tam bilme denemesi ve buna dayalı sentez, bu temele bağlı kalır.

2.2.3. Sayı Kavramının Dilsel Gelişimi

Sayı tasarımı ve sayı kelimelerinin oluşumunda dilin uyduğu yöntemin bütününe kuş bakışı bakılırsa, yöntemin tek tek unsurları açıkça karşıtlık vasıtasıyla saf matematikte geçerli olan sayı oluşturma metotlarından türetilir. Bu noktada, mantıki matematiksel sayı kavramı, olan şey haline gelmeden önce, bu kavramın nasıl öncelikle kendi karşıtı ve zıddından oluşturulması gerektiği kesin şekilde görülür.

Matematiksel sayı dizilerinin asıl dizilerinin mantıki özelliği olarak, onların biricikliği, sınırsız sürdürülebilirliği ve onların halkalarının tümüyle denk oluşu ve eşit-değerliliği gösterilmektedir. Fakat bu karakteristik işaretlerin hiçbiri, dilde kendi ilk ifadesini ve ifade biçimini bulan sayı oluşumu yöntemine uygun değildir. (Cassirer, 2005a: 240).

Burada sayısal nitelik taşıyan bütün konumlamaları, zihinsel bir bakış ile kuşatmaya ve onlara, bu konumlamalara uygun bir kural vasıtasıyla egemen olmayı mümkün kılan zorunlu ve genel geçerli bir ilke yoktur. Burada kesinlikle sayı dizilerinin biricikliği yoktur gördüğümüz gibi, her yeni sayılabilir nesnel sınıfı, esas itibarıyla yeni bir sayma hareketi ve vasıtasını gerekli kılar.

Sayının sınırsızlığından da asla söz edilemez; gruplar halindeki nesnelere görsel ve tasarıma dayalı bağlanması yetisi tamamen belirli görsel gruplar niteliklerle yetinirken sayma imkânı gibi sayma ihtiyacı da fazla sürmez. Sayma fiilindeki sayılmış şey, niteliksel özelliklerle dolu olmayan, belirlenmemiş birlik olarak işin içine girmez; tersine, sayılmış şey, kendi özel şey niteliğini ya da mahiyet niteliğini korur.

Bu, mahiyet kavramların da, kademelenme ve diziye uygun toplanma formunun tamamen aşamalı olarak gelişmesi noktasında bu kavramlarda dışlanır. Sıfat derecelenme formu (birinci, ikinci), kültür dillerimizin oluşturduğu formlar sıfat karşılaştırılması ve üstünlük derecelenmesi incelenince onların temelinde her zaman genel bir kavram derecelendirmede, sadece kendi niceliğine göre değiştirilen belirli bir türsel ayırıcı işaret bulunduğu görülür. (Cassirer, 2005a: 245).

Derecelendirme ilişkisi burada, ya daha üstün olmak, aşmak, ötesine geçmek gibi fiil ifadeleri kullanılarak ya da aralarında karşılaştırma yapılabilecek iki belirlemeyi basit sıralı cümle içinde yan yana oluşturularak, sadece dolaylı olarak, dolambaçlı ifade ile anlatılabilir. Bir şeyin başka bir şey ile karşılaştırılmasında ya da onun bir diğeri “karşısında” büyük ve güzel vs. olmasını ifade eden zarf nitelikli pekiştiricilerde bu anlamda kullanılabilir.

Birkaç örnekle netleştirecek olursak; birinci bölge, güzel hava gibi derecelendirme ve üstünlük derecesi belirtilebilir. Sayının mahiyetini burada daha açık hale gelmiştir. Peki bu seyir durumunu yaşayan bireyi ele alırsak içteki seyir durumu nasıl olacaktır. Bu konuya değinelim.

2.2.4. Dil ve “İçteki Seyir” Alanı – Ben Kavramı

Dilin analizi bugüne kadar nesnel seyir dünyasının inşasında dilin kavranışını belirleyen kategorileri esaslı biçimde göstermeyi yönelmiştir. Fakat henüz burada bu metodik olarak yerleşmiş sınırların gerçekte çok sıkı biçimde belirlenememiş olduğu görülür. Biz genellikle daha çok diğer nesnel kategorilerin tasvirinde kendimizi öznel alana dayanmış görmekteyiz.

Nesnelerin dünyasını dilin içinde kabul eden her yeni belirlemenin, sonuçta ben dünyasının belirlenişi üzerinde de etki meydana getirdiği ortadadır. Çünkü gerçekte burada, karşılıklı olarak kendi sınırlarını belirleyen bağıntılı seyir çevreleri söz konudur. Mesela, nesnel olanın ayrılması ve zamansal, mekânsal, sayısal kavranışı gibi onun her yeni biçimi, bundan dolayı, aynı zamanda öznel gerçekliğin değişmiş bir sembolü olarak ortaya çıkar ve bu saf “içteki” dünyaya yeni özellikler. (Cassirer, 2005a: 249).

Dil felsefesi, ben bilincinin oluşumunu ve formunu doğrudan doğruya bu işaretin gelişimiyle ölçmek istediğinde, yenmeye çalıştığı dar ve mantıki gramatik görüşte takılıp kalacaktır. Çocuk dilinin incelenişi ve psikolojik analizinde, ben sesinin ilk ortaya çıkışını genellikle ben duygusunun ilk ve birincil aşaması olarak görme yanılığına düşüldü. Fakat

içteki ruhsal zihinsel içeriğin ve onun dilsel ifade formunun hiçbir zaman kesin olarak gizlenmemesi, özellikle bu içerik birliğinin asla ifadenin sadeliğinde yansıma durumunda olmaması gözden kaçtı.(Cassirer, 2005a: 300).

Dil daha ziyade, belirli bir temel fikre aracılık iletmek ve bu fikri anlatmak için farklı nitelikte yeterli ifade vasıtalarına sahiptir ve dilin içinde barındırdığı belirleme sistemi, bu ifade vasıtalarının tamamından ve birlikte etkili oluşundan hareketle açıkça bilinebilir. Bundan dolayı, ben kavramının oluşumu zamire bağlı değildir.

Tam tersine bu oluşum, başka dilsel etkinlik alanları aracılığıyla, mesela isim ve fiil aracılığıyla da vuku bulur. Fiilde eylemin öznel kavranışı nesnel olayın kavranışına tamamen kendine özgü biçimde nüfus ettiği için ve gerçekten yaşayan kelimeler olarak fiiller, Çince gramercilerinin ifadesine göre, ölü kelimeler olarak isimlerden bu anlamda karakteristik şekilde ayrıldığı için, ben duygusunun en saf özellikleri ayrıntıları özellikle fiilin aracılığıyla açıkça şekillenebilir. (Cassirer, 2005a: 300).

Dil kendinde öznel ve nesnel etkinlik alanının değil, onların iç içe kavranışını, ve karşılıklı belirleyişini temsil eder. Dil, adeta, varoluş formlarıyla ilişkilendirilmesini ve her ikisinin birbiriyle zihinsel ifade birliği halinde karıştırılmasını sağlayan bir bir merkez çizgi dünya oluşturur.(Öner,2013: 50).

Ben asla gerçek ve tasarımlanabilir ya da gözlenebilir içerik değildir; tersine, Kant'ın ifadesiyle, yalnızca tasarımlar, hakkında sentetik bilgiye sahip olmaktır. Bu anlamda, tasarlayan her ben somut içeriği boşaltıyor gibi görüldüğü için, her şeyin altındaki en yoksul bendir. Fakat tasarım bu içerik boşluğunda elbette aynı zamanda kendi içinde tamamen yeni bir fonksiyon ve tamamen yeni bir anlam taşır.

Başka bir yöne daha işaret edecek olursak; düşünmenin yolu gibi dilin yolu da, bilinenden bilinmeyene, duyuşsal algılanandan sırf düşünülmüş olana, “ fenomen” den “ numen” e gitmelidir. Bundan dolayı fiilin ve fiil yerine geçen özel kavramların işareti, töz işaretlerinden ve dilsel isimlerden zorunlu olarak önce gelmelidir. dilsel işaret öyle bir şeydir ki varoluşa değil, değişime vurgu yapar . Soyutsal aşamada bunu nasıl gözlemleyebiliriz? Bunun izahını Cassirer adlandırma yöntemiyle yapar. Daha geniş bir başlık altında inceleyecek olursak aşağıda genel olarak değinilecektir.

2.3 SOYUTSAL İFADE AŞAMASINDA DİL

Nominalizm de doğruluğun kendisi mantıki değil, daha ziyade dilsel bir belirleme haline gelir. Gerçeklik kavramı objelerde değildir. Doğruluk, şeylerin bilgisinde, hatta fikirlerde bulunabilen bir uzlaşmaya değil, kesinlikle işaretlerin, özellikle ses işaretlerinin bağlanmasıyla ilişkili olan bir uzlaşmaya karşılık gelir. (Cassirer, 2005a:305).

Soyutlama süreci sadece, kendi içinde herhangi bir şekilde belirlenmiş ve etiketlenmiş, dilsel ve düşünsel olarak düzenlenmiş olan içeriklerde gerçekleşebilir. Düşünme kavramın en son kaynağına erişmek için, daha derin bir tabakaya nüfuz etmek, bizzat kelime oluşumu sürecinde etkin biçimde kendini gösteren ve tüm tasarım maddesinin alt düzeni için belirle, dilsel sınıflama kavramları altında kesinlikle bulunan birleştirme ve ayırma motivelerini aramak zorundadır. Kelime kendinde nesnenin değil bu nesnede ruhtan üretilen imgenin kopyasıdır. (Cassirer, 2005a: 314).

İnsan kendi eylemini istemesini bir noktaya yöneltince, bilinç o noktaya yönelip yoğunlaşınca insan, işaret etme süreci için, adeta bir olgun haline gelir. Bilinç o zaman bir gelecek tasarımına müdahale eder. Bu müdahale onu nesneden ruhun ürünü olan adlandırmayla gerçekleşir.

2.4 MANTIKİ İLİŞKİ İFADESİ OLARAK DİL

Gerçek varlığı sırf akılla kesinleştirme kavgasını Parmenides, kesinlikle apaçık bir görev kabul etmiştir. Acaba Eleacılığın bu gerçek varlığı, mantıki karar verme anlamında tam manasıyla temellenmiş midir? Bu varlık yalnızca, her geçerli bildirim temel formu olarak bildirme eki(-dır, dir)'a karşılık gelmekte midir?

Ya da bu varlığa, başka bir ilk anlam, varlığın 'çok iyi yuvarlaklaştırılmış bir küre' düşüncesiyle karşılaştırabilme zeminini sağlayan somut bir ilk anlam sinmiş midir? Parmenides, alışılmış duyuşal dünya kavrayışının zincirlerinden olduğu gibi zincirlerinden de kurtulmaya çalışır. (Cassirer, 2005a: 359).

Fichte, tüm felsefelerin ilk ve kesinlikle şartsız temel önermesi olarak A, A'dır önermesinin, tüm bilim öğretilerinin temeline yerleştirilmesiyle -dır'ın yalnızca mantıki bildirme eki anlamına sahip olduğu bu önermede, A'nın varoluşu ya da varolmayışı üzerine önemli söz söylediğini ekler. Yüklemsiz bulunan varlık, bir yüklemle birlikte var olmaktan tamamen başka bir şey ifade eder. A, A'dır önermesi sadece eğer bir A veya diğer bir A varsa

iddia edilir; buna karşılık bu önermede, A'nın olması ya da olmaması hemen hemen hiç sorulmaz.. (Cassirer, 2005a: 301-306).

Burada bir önermede sadece yüklem olup olmaması önemle vurgulanır. Genel olarak şu aşamaya kadar özetleyecek olursak; Cassirer'in dil felsefesi aşamalarında duyusal ifade alanında içteki olanla, dıştaki olanın sentezinden oluşan mimiksel alana vurgu yapar. Bu aşamadan sonra gelen mimiksel aşama mimiksel aşama ise benzerlik aşamasına, benzerlik aşaması ise sembolik aşamaya doğru bir yola çıkarır.

Sembolik aşama önemli ve bireyin kendi özgür dünyasını oluşturduğu aşamadır. Peki bu aşama görsel aşamada nasıl kendini gösterir. Ya da birey bu aşamada nasıl yorumlama yapar. Burada önemli vurguladığı birkaç unsurdan bahseder.bu unsurlar; zaman,me kan,sayı içteki ben seyri olarak birkaç önemli unsurlardır. Bu unsurlar bireyi yorumlayıp adlandırma yaparak mantık ile bir oluşum meydana gelir. Bu oluşum bireyin yaşadığı toplumla ilişkili midir? Cassirer'e göre ilişkilidir. Birey dilsel gelişiminde toplumun ve kültürün etkisini genel bir başlık olarak aşağıda Cassirer'in kültür ilişkisini izahından bahsedeceğim. Bu konun aydınlatılması Cassirer'in açıklamaya çalıştığım dil felsefesini daha anlamlı kılacaktır.

2.5 CASSİRER'DE DİL- KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kültür, kendisini meydana getiren öğelerin çeşitliliği ve değişkenliği göz önüne alındığında özünde ne olduğunun ortaya konması oldukça zor bir kavram olarak görünmektedir. Kültürün ne olduğu üzerine yoğunlaşan kültür felsefesinin 20.yüzyıldaki önemli temsilcilerinden Ernst Cassirer de bu soruna odaklanan eserler kaleme almıştır. Bu başlık Cassirer'in kültür hakkındaki görüşleri analiz edilip değerlendirilmiş, kültür felsefesine katkısı sorgulanmıştır.

Cassirer'in geniş bilgi birikimi, titiz ve nesnel tavrı, birçok ekolden faydalanmasını, birçok isme referansta bulunmasını sağlamıştır. Cassirer Marburg Okulu'ndan faydalandığı gibi, yeri geldiğinde pozitivizmden, antropolojiden, biyolojiden, sosyoloji ve sanatlardan da faydalanmıştır. Doğan Özlem'de Cassirer'in bakış açısının değişimini ve çeşitliliğini şöyle anlatır:

“Cassirer ilk sistematik çalışmalarında Yeni-Kantçı Marburg Okulunu izler. Ancak, daha 1910'da yayınlanan 'Töz Kavramı ve İşlev Kavramı' adlı kitabında Cassirer'in Marburg Okulu'nun matematiksel-doğabilimsel bilgi anlayışının sınırlarını aşmayı, felsefe ve bilim tarihine yönelmede bilgi kuramcılığının tek yanlı kaldığını belirtmeyi

denediği, bilgi sorununa kültürel etkinlik açısından bakmaya başladığı görülür. Bundan sonra Cassirer'in tüm yapıtlarına artık sistematik ve tarihsel yaklaşımların bireşime girdiği bir tutum egemen olur."

Kültür evreninin genişliğini kavramada tek bir ekol düşüncesine yaslanmaktansa çoğul bakış açısının gücüyle hareket eden Cassirer, farklı disiplinlerin üretimlerini ihmal etmez. Ancak Cassirer'in başarısı, birçok filozofun düşünce izlerinden yürürken dahi ana sorununu unutmamasındadır. Cassirer'in temel amacı kültürün farklı görünümlerinin arkasındaki birliğin ne olduğunu saptamaktır.

Bu sorunun cevabı, kültür nedir? sorusunun çözümlenmesini ve kültür ürünlerinin anlaşılmasını sağlayacaktır. Kültürün çeşitliliğinin ardında saklı birliği ve kültürün uyumlu bütünlüğünün nedenini anlamak isteyen Cassirer'in ne cevap verdiğine geçmeden önce, kültürü ana nesnesi kılan kültür felsefesinin işlevini ve önemini nasıl tayin ettiğini incelememiz gerekmektedir.(Cassirer, 2005a:29).

Cassirer'e göre kültürü var eden, doğada var olan mekanizme bağımlı kalakalmış bir canlı değil, irade ve istek sahibi bir varlıktır. Kültürün zenginliğini anlamak için her şeyden önce insanın özgür ve iradesi uyarınca eyleyen bir varlık olduğunu kabul etmek "İnsan hiç de bir dış etkenler topluluğu içinde edilgin ve belirlenmiş değildir; hatta tersine o, bu dış etkenler topluluğunu denetimi altına alır; o, bu dış etkenler topluluğuna, en sonunda bizzat düşünen, hisseden, istenç sahibi özne olarak kendisinden köklendirdiği belli bir biçim verir." (Cassirer, 2005a:29).

Fakat insanın özgürlüğünün kabul edilmesi, kültür felsefesinin işini kolaylaştırmak bir yana daha da zorlaştırmaktadır. Zira özgür insanın ürettiği kültürün çeşitliliği, bir belirlenimciliğin gölgesi altında değerlendirilmediğinde ortaya çıkan belirsizlik, kültürün ne olduğunu ve ne olacağını açıklamayı da imkânsız kılacaktır. Bu açıdan düşünüldüğünde kültüre tözsel yaklaşımların ve kültür politikaları çizmenin anlamsızlığı da ortaya çıkacaktır. Cassirer bu noktanın altını dikkatle çizer⁸; çünkü kültür felsefesinin işlevsizliğine de varabilecek bu düşüncüyü, tam da kültür felsefesinin verimli bir şekilde var olması için bir güç kaynağı olarak görür. "Bu belirsizlik, eleştirel bir kültür felsefesini hiç de engellemez. Böyle bir eleştirel kültür felsefesi, tarihsel belirlenimciliğin sınırlarını, insan kültürünün geleceğini önceden görmeyi sınırlarını bilmek ve göstermek zorundadır." (Cassirer, 2005a:192).

---

⁸ "Kültürün gelecekte alacağı hal asla önceden kestirilemez ve bu gelecek, onun bugününe ve tarihsel geçmişine bakarak asla belirlenemez... İnsan hiç de tam olarak belirlenmiş, açıkça sınırlanmış bir olanaklar çevresi içinde bağımlı değildir; tersine o her zaman kendi belirlenmişliğinin üstüne çıkarak yeni olanaklar arar ve yaratır... Tam da bu yüzden, insan kültürünün kaderi ve geleceği, hep bir belirsizlik içindedir. Çünkü bu belirsizlik bizim özgür olmamızla ilgilidir."

Ancak kültür felsefesinin görevi yalnızca belirlenimci görüşlerin yanlışlığını göstermek değildir. Kültür felsefesi kültürün, farklı öğelerine bakarak ne olduğunu anlamayı amaçlıyorsa, adeta tespih tanelerini bir arada tutan ip gibi, açıklamalarında kalkış noktası olarak kullanacağı ve kültür fenomenlerine yaklaşımında belli bir birliği sağlayacak temeli de bulmak zorundadır.

Kültürün öğeleri olan dil, sanat, bilim, din, söylene ve tarihi tek tek ele alıp olgularını çözümlenmekle yetinmektense, kültürün bütünsel yapısını kuşatacak bir birliği açığa çıkarmalıdır. Cassirer'e göre bu ödev felsefi çözümlenmenin de gereklerindedir (Cassirer,2009: 191).

“Bir kültür felsefesi insanın kültür dünyasının yalnızca bir başıboş ve ayrı ayrı olgular kümesi olmadığı varsayımı ile başlar. O, bu olguları bir dizge, organik bir bütün olarak anlamayı ister... felsefi çözümlenme kendine değişik bir görev verir. Onun başlangıç noktası ve çalışma varsayımı çeşitli ve görünürde dağılmış ışınların bir araya toplanabilecekleri ve ortak bir odağa getirilebilecekleri kanısında somutlaşır.”

İnsanın düşünen hayvan olarak değil de, simgesel hayvan olarak tanımlaması ,kültür felsefesinin öne çıkan sorunlarını yeni bir bakış altında okuma fırsatını sağlamaktadır. Cassirer için insanda doğuştan bulunan simgesel dizge, kaçınılmaz olarak doğadan ve diğer canlılardan farklılaşmasına sebep olacaktır. Simgesel dizge ile insan, ilk evi olan verili doğanın yanında ikinci bir ev, kendi kendinin inşa ettiği simgesel evi kurar. Kültür, insanın simgesel evidir ve kültürün bir ilerleme olup olmadığına cevabına kültürün doğa ile karşılaştırılmasında değil, simgesel evdeki değişime ve gelişime bakılarak ulaşılabilir. (Cassirer, 2005a: 197).

“İnsan artık yalnız bir fiziksel evrende değil, bir simgesel evrende de yaşamaktadır. Dil, söylene(mitos), sanat ve din bu evrenin parçalarıdır. Onlar simgesel ağı dokuyan değişik iplikler, insan yaşantısının karmaşık dokularıdır. İnsanın düşünce ve deney alanındaki tüm ilerlemesi bu ağı arındırır ve güçlendirir.”

Cassirer açısından kültür, insana sonradan gelen, verilen bir nitelik değil insanın doğasına içkin bir özelliktir. Dolayısıyla Cassirer kültürü bir barbarlıktan kurtarma, medenileştirme olarak görmez; barbar ya da medeni, her iki topluluk da kültüre sahiptir, çünkü insanın olduğu yerde kültür vardır. Kişinin kendi benini kurmasında, eylemesinde ve olan biteni değerlendirmesinde kültürün içine sokulmadığı hiçbir boşluk yoktur. Kültürün kaynağı olan sembolik insan, dil, sanat, din, mitoloji, tarih ve bilim gibi kültür öğelerinin de yaratıcısıdır ve Cassirer söz konusu kültür öğelerinin artık insan değil, sembolik insan temele alınarak açıklanmasını önermektedir. Kültüre, sembolik insanın çeşitli üretimleri gözüyle bakan Cassirer, kültürü anlamlandırırken simgeselliği tüm kültür ürünlerinin anlaşılmasının

kapısını açan anahtar olarak kullanır⁹. Cassirer için kültür dediğimiz bütünü oluşturan öğelerin her biri, insanın alıcı dizgeye karşılık verdiği simgesel dizgesinin ürünleridir. Dil, tarih, söylence, din, bilim ve sanat gibi kültür öğeleri insanın doğaya, doğadan aldığı uyarıcılara tepkisidir. Ancak tüm farklı kültürel ürünler aynı kaynaktan yansımaktadır. (Cassirer, 2005a: 45).

“Söylence bilimsel imgelerin, dinsel kanıların, dilbilimsel biçimlerin, sanat yapıtlarının çeşitliliği ve sınırsız çokluğu içinde felsefi düşünce, kendisiyle tüm bu yaratıların bir arada tutuldukları bir genel işlevin birliğini açıklamaktadır. Söylenceye, dine, sanata, dile hatta bilime artık ortak bir izlemin (temanın) çeşitlemeleri olarak bakılmaktadır. Felsefenin görevi de bu izlemi duyulur ve anlaşılır kılmaktır.”

Cassirer aradığı ortak temayı insanın simgeselliğinde bulmaktadır ve kültür ürünlerini çözümlerken kalkış noktası olarak hep simgeselliği kullanmaktadır. Bununla birlikte bu durum, Cassirer’in kültür öğelerinin kendine ait iç mantığını, özgünlüğünü, ayrıksı yapısını fark etmesini engellemez. Aksine Cassirer kültürün tüm ürünlerini hoşgörüle inceleme konusu kılar ve kültür ürünlerinin arkasındaki derin anlamları önyargısız ve titizlikle yüzeye çıkarmaya uğraşır. Cassirer mitolojiye ne denli mesafeliyse bilime de o denli mesafe alır.

Kültür ürünlerinin gerisindeki birliği simgesel insan üzerinden açıklayan Cassirer, aynı zamanda kültürün dinamik doğasına da işaret eder. Kültür hem değişmekte hem de değişime direnmektedir. Durağanlık ile değişkenlik arasındaki çatışma kültürün bütününe yayıldığı gibi, tek tek kültür öğelerinde de gözlenmektedir. Ancak öte yandan Cassirer, kültürün dengesiz bir birlik değil, öğelerin uyumlu bir bütünlüğü olduğunun da altını çizer. (Cassirer, 2005a: 87).

“Eğer insan kültüründe bir denge varsa bu denge ancak dinamik bir denge olarak betimlenebilir; çünkü dingin bir denge değildir. O, karşıt görüşler arasındaki savaşımın bir sonucudur... Tüm insan etkinliklerinde çeşitli biçimlerde betimlenebilecek olan temel bir kutuplaşmaya rastlıyoruz. Denkleştirme ve evrim yani belirli ve dingin yaşam biçimlerine götüren bir eğilimle bu katı çizgiyi kırarak bir başka eğilim arasındaki gerilimden söz edebiliriz... Gelenekle yenilik; aynen öykünenle, yaratan güçler arasında dinmeyen bir savaşım vardır. Bu ikiliğe kültürel yaşamın bütün alanlarında rastlayabiliriz. Değişen şey, yalnızca karşıt etkenlerin oranıdır. Bazen bir etkenin bazen ötekinin üstün geldiği görülmektedir. Bu üstünlük tek tek biçimlerin öz yapısını büyük ölçüde belirler ve onlardan her birine kendi özel görünümünü verir.”

---

⁹ Simge ve sembol kavramları çeviride birbirinin yerine kullanıldığı için biz de bu kavramların her ikisini de aynı anlama gelecek şekilde kullanmaktan kaçınmadık. Ancak Cassirer simge ile göstergenin farklı şeyler olduğunu vurgular, bkz.: “...göstergelerle simgeleri birbirinden dikkatle ayırmak zorundayız... Simgeler, göstergelere indirgenemezler. Göstergeler ve simgeler iki ayrı konuşma evrenine aittirler. Bir gösterge, fiziksel varlık dünyasının, bir simge ise insanın anlam dünyasının parçasıdır. Göstergeler ‘iş görücü’, simgeler ‘anlamlandırıcıdır’. Göstergelerin bu şekilde anlaşılıp kullanıldıkları zaman bile, bir tür fiziksel veya özdeksel varlıkları vardır. Oysa simgelerin yalnızca işlevsel değerleri vardır.”,

Cassirer'e göre insanın doğadan ayrılması, başkalaşması kaçınılmaz bir gelişmedir; çünkü insanın simgesel dizgesi, onun, maruz kaldığı uyarıcılara, doğada bulunmayan türden yeni bir cevap vermesini zorunlu kılmıştır. İnsan, doğaya yalnızca hayvani içgüdüsel tepkiler vermez; uyarıcıyı zihninde anlamlandırır, kategorize eder, düşüncenin hamurunda yoğurur ve ardından cevabını yeni bir dilde ortaya koyar. Dolayısıyla kültürün başlangıcında düşünme süreçleri, düşünce ve anlamlandırma, hatta bir bakıma eleştiri bulunuyor diyebiliriz. W. Benjamin çağımızda eleştirinin artık kalmadığını söylerken özne ile nesne arasındaki mesafenin kaybolduğundan bahsetmektedir. (Cassirer, 2005a: 210).

Ancak Cassirer için özne ile nesne arasındaki mesafenin yok olması mümkün değildir. Nesne bize ne kadar yaklaşırsa da nesneden bize ulaşan uyarıcı zihnimizde belli işlemlere tabi tutulacak, simgesel bir dil üzerinden okunup simgesel bir dil üzerinden karşılık bulacaktır. Nesne ile özne arasında simgesel bir evren vardır. Uyarıcıyı zihinde düşünmek, ayırmak, bölmek ve birleştirmek, simgesel evrenin içindeki kıpırdanmalardır. İşte insan doğasındaki, doğadaki diğer canlılarda bulunmayan bu farklılık, kültürel üretimlerin, başka bir ifade ile söylendiğinde, doğada var olmayanların doğaya dâhil edilmesinin, insanın doğadan başkalaşmasının ve doğayı başkalaştırmasının da sebebidir.(Cassirer, 2005a: 213).

“Doğal düzenin bu tersine dönüşü için bir çare de yoktur. İnsan, kendi başarılarından kaçamaz.”

Kültür felsefesinin temel sorularından, kültürün bir ilerleme olup olmadığına Cassirer'in cevabı oldukça açıktır. Kültür, insanın farklılaşması ve kendi ikinci doğasını simgesel olarak kurmasıdır. İnsanın kendi simgesel evi, doğadan özgürleşip içinde kendini bulduğu asıl mekânıdır. İnsanın simgesel ürünlerinin gittikçe karmaşıklaşması ve yetkinleşmesi, onun özgürleştiğinin ve ilerlediğinin de ispatıdır.(Cassirer, 2005a: 216).

;

“Bir bütün olarak ele alındığında insan kültürü insanın gittikçe gelişen kendini özgürleştirme süreci diye betimlenebilir. Dil, sanat, din, bilim bu süreçteki çeşitli evrelerdir. İnsan bunların hepsinde yeni bir gücü – kendine özgü bir dünya, bir ‘düşüncel’ dünya kurma gücünü – bulgulayıp kanıtlar.”

SONUÇ

Dil üzerine çalışmalar çok katmanlıdır. Dili anlama çabası, aslında ve temelde anlamın nasıl kurulduğu inşa edildiği üzerinedir. Temel olan şey, birbirimizi nasıl anlıyoruz 'dur. Bu anlama ve anlamdırma süreçlerinin dinamikleri oldukça karmaşık ve tartışmalı alanlar yaratmıştır. Anlam kendiliğinden olmayan bir şeydir. Yani, anlam Wittegeinstain' da dil oyunları içinde çıkarken post yapısalcı dil analizlerini kapsamaktadır.

Temel problemlerden biri de, birbirimizi nasıl anlıyoruz? Bu temel soruya birçok şık eklenebilir. Bu şıklar üzerine düşünürsek, dil felsefesinin caddelerini dolaşmış oluruz. Bu caddelerde, viyana okulu ve evrensel dil peşinde koşanlar da bulunur. Elbette dil birbirimizi anlamamızda bir yoldur. Cassirer, bu yolda bir şık daha eklemiş ve bu şık ise insanı soyutsal ve somutsal alanda analizi doğrultusunda açıklayıcı yol gösterir. Kültür ve dil bağlantısı ile ilgili yorumlayıcı bir tavır sergilemiştir.

Diğer filozofların sembol ve dil ilişkisini fark ettiğini, lakin üzerinde Cassirer gibi durmadıkları görülmektedir. Cassirer'i, dil- sembol bağlantısı, onlardan bir adım daha öne çıkarır. Akılla düşünen insan yerine, sembollerle düşünen insan önermesini vurgular. Cassirer'in eserlerindeki tutarlılığı ve sistemliliği, onun haklılığına çıkan bir yol gibi görünmektedir.

Cassirer dilin silsilesinde izlediği yol kendi hipotezinin ispatı niteliğindedir. Benim buradaki savunmam ve Cassirer çıkarımım; dil serüveni yolunda Cassirer'in de "sembolik dil felsefesi" ile bize farklı bir yola çıkarmış olmasıdır. Bu anlamlı yol, dil ve kültür bağlantısını içerir. Cassirer'in, Humboldt ve diğer filozoflar gibi dilin bilimsel kritiğinde varoluşçu analizine rastlarız.

Cassirer dil iddiasında çocuk örneği ile konuyu izah eder. Çocuk dilinin gelişiminin konusunda bildiğimiz her şey, gerçekten bu temel kanaati doğrulamaktadır. Çünkü bu gelişimde, verilmiş sahiplik diye adlandırılan sahipliği, işaret eden ve konuşmada kavranan başka bir aşamanın, yeni kazanılan bir nesnel düşünüş aşamasına eklenişi çok açık değildir.

Dil bilinci kendiliğinden güçlenme gelişme ve aydınlanma ortaya çıktıkça temaşaya ve algılamaya damgasını vuran sembol bilincidir. Dilin enerjisi belirsiz nitelikteki kaotik tabloyu aydınlatmayı ve çözümlemeyip düzenlemeyi başardığında, temaşa ve algı da nesnel olur. Dilsel göstergeler ruhsal zihinsel yaşantının yeni bir evresini açar. Hayat yalnızca

içgüdüsel yaşantıdan kavrayıştan değil doğrudan izlenimlerdeki ve o ana mahsus zorunluluklardaki anlamlar içinde ortaya çıkar.

Sözü edilen bu anlamlar yalnızca “burada”ya ve “şimdi”ye yapışıp kalmayan çok sayıda özne etrafından kullanılırken, yaşantı akışında kendi kendisinin özdeşi olarak düşünülen ve anlaşılan şeylerdir.

Kaynakça

Cassirer'in Kendi Eserleri

CASSIRER, Ernst, Sembolik Formlar Felsefesi I serisi Dil, Çeviren, Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara, 2005a.

CASSIRER, Ernst, Sembolik Formlar Felsefesi II serisi, Mitik Düşünme, Çeviren, Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara, 2005b.

CASSIRER, Ernst, Sembolik Formlar Felsefesi III Serisi, Bilginin Feomenolojisi, Çeviren, Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara, 2005c.

CASSIRER, Ernst, İnsan Üstüne Bir Deneme, Çeviren, Necla Arat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

CASSIRER, Ernst, Rölativite Teorisi Üzerine Felsefi İnceleme, Çeviren, Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara, 2008.

CASSIRER, Ernst, Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi, Çeviren, Doğan Özlem, Ege Üniversitesi Ofset Basım Evi, İzmir, 1988.

CASSIRER, Ernst, Kültür Bilimlerinin Mantığı Üzerine, Çeviren, Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara, 2017.

Diğer Kaynaklar

CEVİZCİ, Ahmet, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖZLEM, Doğan, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

HOSPERS, John, Felsefi Çözümlemelerde Yöntem, Çev., Şahin Filiz- Mehmet Harmancı, Kökler Yayıncılık, Konya, 2002.

WILSON, John, Dil, Anlam ve Doğruluk, Çev. İbrahim Emiroğlu- Abdullatif Tüzer, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

ÖNER, Necati, Dil Üzerine, Divan Kitap Yayınları, Ankara, 2013.

RİFAT, Mehmet, XX. Yüzyılda Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

UÇAR, Şahin, Dil ve Felsefe, Şule Yayınları, İstanbul, 2012.

YILMAZ, Sıdıka, Homo Sermo Onis: İfade Eden İnsan, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2010.

ALTINÖRS, Atakan, İdealar ve Dil Bağlamında Locke İle Leibniz, Eflatun Yayınları, Ankara, 2009.

ALTINÖRS, Atakan, Analitik Felsefe, Say Yayınları, İstanbul, 2008.

ALTINÖRS, Atakan, Dil Felsefesi Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

KIRAN, Zeynel ve Ayşe, Dilbilime Giriş, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006.

Web Kaynakları

www.felsefe.gen.tr (Erişim Tarihi: 22.01. 2015)

www.filozof.net, (Erişim Tarihi: 22.01. 2015)

www.kısaca-nedir2.info / ersnt cassirer (Erişim Tarihi: 22.01. 2015)

www.bisav.org Erişim Tarihi: 19.01.2015)

<http://www.muglahaber.com.tr/turkcenin-dunya-dili-olma-olanagi-uzerine-felsefi-bir-inceleme-3/>(Erişim Tarihi: 03.01. 2015)